

UK PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY A FILOSOFIE

Bakalářská práce:
Lidová architektura v okolí Písku

Autor:
Iva Hrůzová

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Michaela Dvořáková

Rok
2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně, pouze za pomoci zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze dne 15.4.2009.....

Obsah

Úvod	5
1. ROUBENÉ STAVBY	7
1.1 Konstrukce stěn a rohových vazeb	8
1.2 Stěpy, krovy, střechy	11
1.3 Dřevě z okna	18
1.4 Lževnice jako ozdobný prvek roubených stavení	19
1.5 Podřívá	21
1.6 Vývoj hřívni obytné místnosti	25
1.7 Vývoj kuchyně	30
1.8 Sebeleho ilustrace	31
1.9 Várušov	32
2. ZDĚNÉ STAVBY	36
2.1 Moutál	37
2.2 Konstrukce charakteristika a dispozice zděných staveb	38
2.3 Štby	41
2.4 Stěpy, krokavé soustavy, střechy	42
2.5 Podřívá, chlévy a stáje, stodola	44
3. Poděkování	49
3.1 Ráda bych poděkovala vedoucí své práce paní Ing. Michaele Dvořákové za její pozitivní přístup a profesionální rady při tvorbě bakalářské práce.	49
3.2 Také děkuji pracovním Studovny Městské knihovny v Písku za jejich ochotu a trpělivost.	50
4. ZÁVĚR	64
POUŽITÁ LITERATURA	66
ANOTACE	68

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. ROUBENÉ STAVBY.....	7
1.1 Konstrukce stěn a rohových vazeb.....	8
1.2 Stropy, krovy, střechy	11
1.3 Dveře a okna.....	18
1.4 Lomenice jako ozdobný prvek roubených stavení.....	19
1.5 Půdorys.....	21
1.6 Vývoj hlavní obytné místnosti	25
1.7 Vývoj kuchyně	30
1.8 Šebeleho ilustrace.....	31
1.9 Varvažov	32
2. ZDĚNÉ STAVBY.....	36
2.1 Materiál	37
2.2 Konstrukční charakteristika a dispozice zděných staveb.....	38
2.3 Štíty	41
2.4 Stropy, krokrové soustavy, střechy	42
2.5 Špýchar, chlévy a stáje, stodola	44
3. SELSKÉ BAROKO	47
3.1 Krašovice.....	49
4. LIDOVÝ KLASICISMUS.....	55
4.1 Budičovice.....	57
ZÁVĚR.....	64
POUŽITÁ LITERATURA.....	66
ANOTACE.....	68

ÚVOD

Jako budoucí pedagog zastávám názor, že je velmi důležité poznat zázemí a okolí, ve kterém vyrůstáme a kde se formuje naše identita. Touto prací bych ráda pomohla svým budoucím potencionálním studentům zorientovat se v Píseckém okolí a hlouběji pochopit život, práci a myšlení našich předků, prostých lidí, kteří žili na tomto území a zanechali zde po sobě jedinečné stopy. Mladým lidem je potřeba otevřít dveře k poznání minulosti a pochopení současnosti, abychom mohli pozitivně ovlivnit jejich budoucnost. Snaha podat studentům pomocnou ruku při hledání jejich vlastní osobnosti, regionální příslušnosti a společenské sounáležitosti byla hlavní motivací k napsání této práce.

Mým cílem je odhalit měnící se podobu lidové architektury na Písecku, postihnout její nejdůležitější vývojové tendence a zároveň nastínit současnou situaci těchto památek. Zaměřuji se pouze na objekty a slohy široce rozšířené, stejně tak uvádím a vysvětluji pouze majoritní stavební postupy, které byly pro toto území v dané době nejtypičtější, tj. nejpoužívanější. Jde o faktické, prokazatelné poznatky, které dokládám na konkrétních příkladech, čímž zároveň demonstruji soudobý stav lidové architektury na píseckých vesnicích.

Pro splnění výše zmíněných cílů bylo nezbytné stanovit si historické hranice, jejichž vnitřní rozsah by odpovídal mým záměrům. Právě proto se soustředím na období od vrcholného středověku, tj. přibližně od počátku 14., do konce 19. století. Po celou tuto dobu totiž na Písecku vznikala významná lidová architektura, která je i dnes součástí tohoto území.

Aby nedocházelo k nesrovnalostem či nejasnostem týkajících se právě územního charakteru, bylo třeba si jasně vymezit i oblast, kterou jsem se zabývala. Okolím Písku je míněna konkrétní oblast, podle současného dělení klasifikovaná jako okres Písek, spadající pod Jihočeský kraj. Jedná se o 76 obcí a městeček, včetně královského města Písku.

Za lidovou architekturu se v širším slova smyslu dá považovat každá stavba bez architektů a projektů, vytvořená prostým lidem pro vlastní každodenní potřeby. Ve své podstatě však nešlo o nahodilou tvorbu. Lidová architektura je založená na účelnosti, tradici a poznatcích předešlých generací. Jejím zvláštním znakem je citlivost k přírodě a celkové souznění s okolními podmínkami. V této práci však

pojmem lidová architektura zužuji a zaměřuji se na jednoho zástupce z tohoto celého souboru, a to na venkovskou hospodářskou usedlost. Důvodem je fakt, že z hlediska stratifikace společnosti byli od středověku nejpočetnější vesnickou skupinou právě hospodáři s jejich rodinami a zaměstnanci, tudíž považují jejich obydlí za nejtypičtější odraz tehdejší lidové architektury.

Jako zdroje pro psaní této práce sloužily zejména knihy týkající se lidové architektury jako takové. V tomto oboru se dá považovat za nejpopulárnější Vařeka, Škabrada a Mencl, ale i další. Jelikož všichni tito autoři zmiňují Písecko pouze okrajově, doplnila jsem zdroje o regionální monografie, kterých však existuje poměrně málo a zabývají se celými jižními Čechami, nikoliv však Píseckem jako takovým. Jako nejužitečnější se pro tuto práci jevila Peštova monografie, dále pak společná práce Voděry a Škabrady. Osobně jsem navštívila několik vesnic, pořídila množství fotografií a mluvila s majiteli některých, z pohledu této práce, zajímavých objektů. Tři obce podrobuji v kontextu práce bližšímu rozboru. Tato práce je syntézou všech třech výše zmíněných typů pramenů.

1. ROUBENÉ STAVBY

Dnešní vesnická zástavba na Písecku je téměř bezvýhradně zděná. Místy však nacházíme pozůstatky mnohem starší roubené architektury, která zde po několik století tvořila jediný a zásadní pokryv. Od středověku až do 18. století se totiž jako hlavní stavební materiál užívalo dřevo. „*I v jižních Čechách, jejichž architekturu si většinou představujeme jako zděnou, byla starší vrstva zástavby dřevěná.*“¹ Předpokládaná doba vzniku původních roubených staveb na tomto území je vrcholný středověk, tedy doba druhé poloviny 13. století a průběh 14. století. Je dokázáno, že roubené stavby tvořily poměrně ucelenou, celo-regionální zástavbu velice se podobající původní dřevěné zástavbě v Polabí. Komparací s polabskými roubenkami a zkoumáním těch, které se dochovaly na území Písecka se dozvídáme, jaká byla konstrukční charakteristika, odpovídající tomuto druhu zástavby. Jednopatrové jihočeské roubené stavby si zachovaly téměř neměnný středověký vzhled až do doby, kdy je ve velkém začaly nahrazovat zděná stavení, tj. do počátku 19. století.

Doklady o tom, že kolem města Písku existovaly celé roubené vesnice jsou také písemné, a to zejména ty, které dokumentují jejich požáry. „*To, že zastara bývaly dřevěné vesnice i kolem Písku a Třeboně, dosvědčují zprávy o jejich častých požárech: r. 1650 shořela Putim, r. 1558 Horusnice u Třeboně, r. 1555 Branná.*“² Právě časté požáry (společně s přezdívaním) mají na svědomí fakt, že původních roubených staveb zůstalo poměrně málo.

Konkrétně na Písecku jsou roubené stavby poměrně vzácné, nedochovaly se ve výrazném množství, jako právě například v Polabí, na severní Moravě apod. Obyvatelé Písecka je považují za svou chloubu a jejich soukromí majitelé se snaží je udržovat v dobrém stavu, i přesto se však roubenky liší mírou zachovalosti. Mnohdy dnes můžeme vidět pouze původní dřevěné sýpky, či jiné části usedlostí. Okres Písek považuje za památky roubeného charakteru na svém území následující místa: Horní Ostrovec (č.p. 3 a 4), Chrást (č.p. 17), Kovářov (č.p. 27 pouze sýpka), Maletice (č.p. 24), Mezný (č.p. 1), Nálesí (č.p. 11 pouze sýpka), Ratiboř (č.p. 5 a 7,

¹ *Lidové stavby*, str. 161.

² *Československá lidová architektura*, str. 273.

11, 36 pouze sýpka), Střítež (č.p. 8), Varvažov (č.p. 120), Zahořany (č.p. 26), Zběšičky (č.p. 18) a Zhoř (č.p. 9 pouze komora).³ Ve většině zmíněných lokalit jde o jednotlivé náhodně zachované části roubených stavení. Výjimkou je například Vladyčín, kde se v komplexu velkého statku dochovaly čtyři stavby roubeného charakteru, a to obytný dům, stodola, patrová komora a chlívek.⁴ Také například ve Varvažově nalezneme v historické části obce, zvané U mostu, jednu roubenou obytnou chalupu a několik dřevěných stodol. Toto dokazuje, že obytná roubená stavení se spíše nacházejí na okraji vesnic, nebo v jejich staré části. První řady zástavby na návších jsou dnes totiž zděné. U nich můžeme najít dochovaná pouze dřevěná hospodářská stavení, jako je stodola nebo sýpka.

1.1 Konstrukce stěn a rohových vazeb

Roubení je základní postup při konstrukci stěn domů. Jde o vodorovné kladení dřevěných kmenů na sebe a jejich spojování vazbami v pravých úhlech (v rozích). Při stavbě dřevěných obydlí se používaly co nejrovnější jehličnaté stromy a preferovaly se zejména smrky, jedle a řidčeji i modříny. Jaký materiál byl použit při stavbě, záviselo na lokální dostupnosti toho kterého druhu dřeva. Dále také záleželo na finančních možnostech stavitelů, bohatší kupovali kvalitnější a silnější dřevo, na chudší stavitele se naopak dostávalo pouze dřevo podřadnější. Postupem času se vyvíjelo tvarové zpracování dřeva, které se k roubení používalo. Zejména profily trámů se měnily od tvarově neopracovaných k vysoce distingovaným.

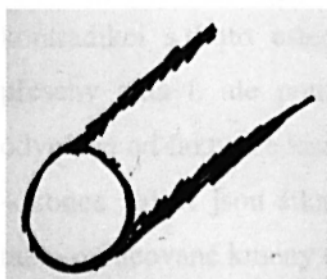
Ty nejpůvodnější roubené stavby využívaly kmeny takové jaké jsou, to znamená s kulatými profily, kterým se i na Písecku říkalo kuláče (obr. č. 1). Kmeny byly zbaveny kůry, aby je parazité v ní žijící neoslabovaly. Zajímavé je, že při stavbě roubeného obydlí se kladl důraz na to, aby symetrie trámů (kuláčů) byla dodržována zejména uvnitř místností. Náprava vyčnívajících částí a nerovností, pramenících z různé tloušťky a deformace kmenů, se prováděla z vnějšku. Dalším vývojovým stádiem stavby stěn bylo používání půlkuláčů (obr. č. 2). Jak už název napovídá, jednalo se o kmeny podélně seříznuté napůl, takže jejich profil odpovídal

³ *Mapa památek okresu Písek*

⁴ *srov. Jihočeská lidová architektura. obr. 494.*

půlkruhu. Zaoblená strana kmene směřovala ven a seříznutá dovnitř. Uvnitř obydlí tak vznikaly relativně rovné stěny místností. Takovéto opracování a uplatnění dřeva však nebylo náhodné, dokonale totiž počítalo s jeho vlastnostmi. Zaoblený povrch dřeva zbavený kůry totiž lépe odolává vodě (není propustný a voda po něm stéká), protože jeho struktura není porušená. Naopak opracované dřevo, které by bylo vystavené nepříznivým venkovním vlivům, by rychleji zahnívalo a ztrácelo své izolační vlastnosti. Dalším vývojovým stádiem v opracování kmenů byl přechod mezi kuláčovým a hraněným profilem, který se používal na zhlavích, tj. koncových částech kmenů. Tento způsob se používal zejména u rybinové nárožní vazby (viz. dále). Nejmladším typem tvarového opracování kmene je zcela hraněný profil (obr. č. 3). Ten je založený na opracování trámu ze všech stran na čtyři rovné plochy. Tyto trámy na sebe při roubení dokonale přiléhaly a práce s nimi byla o mnoho lehčí. Bylo je však třeba pracně impregnovat, aby nenasávaly vlhkost a nerozpadaly se.

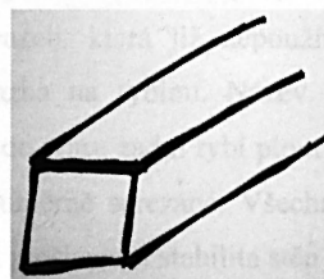
Obr. č. 1: Kuláč

Obr. č. 2: Polokuláč

Obr. č. 3: Hraněný trám

Zdroj: vlastní náčrt

Úměrně tomu, jak se vyvíjely tvary trámů, měnily se i způsoby jejich spojení v rozích stěn. Nejjednodušší vazbou roubení je ta, kde jsou na sebe kmeny kladeny a na rozích se jejich konce, tzv. zhlaví, přesahují. Co se týká fixace zhlaví, šlo o primitivní zaražení menších dřevěných kůlů či kolíků do mezer právě v místě přesahů. Tímto se zamezovalo nebezpečí, že se jednotlivé trámy budou rozjíždět. Navzájem kolmé stěny byly tudíž alespoň částečně zpevněny. Zhlaví těchto přesahujících se trámů nebyla původně ukončována nějak esteticky (dořezáním do rovna apod.), ale zůstávala ve stavu, v jakém byly pokáceny. Samozřejmostí také byla sekundární fixace, která byla zároveň izolací, kdy se spáry vycpaly mechem a natíraly tuhnoucí hliněnou mazaninou. Žádné z dalších vazebných spojení již nepoužívalo přídatné prvky, jakými byly právě zmíněné kůly a kolíky.

Vývojově mladší vazba trámů je překvapivá svou jednoduchostí a efektivností. Hlavní modifikaci u tohoto způsobu podstoupily přesahy trámů. Jedná se o opracování konců zhlaví do určitých tvarů, které do sebe přesně dosedaly. Jednotlivá zhlaví do sebe zapadala a trámy tak neměly možnost se ani tlakem vysunout. Konkrétně jde tedy o zasazování zhlaví do vyhloubených žlábků na sousedících trámech. „*Nejjednodušší způsob, který ještě počítá s přesahy zhlaví, představuje částečné vyžlabení v místě vazby, do kterého nasedne horní prvek opět svým výžlabkem. Oslabení prvků se vzájemným dosednutím sčítají, takže oboustranné vyžlabení do čtvrtiny tloušťky znamená, že ve vazbě zmizí mezera mezi dvěma nad sebou ležícími trámy ve stěně, protože ty na sebe zcela dosednou.*“⁵ Mezery, i přesto že byly minimální, byly opět vyspárovány fixačně-izolační mazaninou.

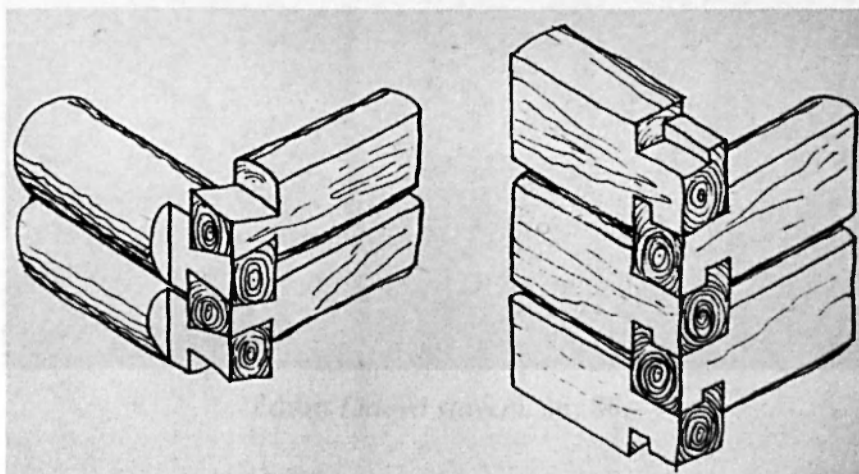
Všechny další typy nárožních vazeb jsou již bez přesahu zhlaví. Někdy byl však přesah ponechán na nejvyšších místech stavení a tato zhlaví se začala zdobit, převážně vyřezáváním a stala se tak dekorativním prvkem. Samotné stěny totiž získávaly opracovaný, sofistikovanější vzhled a neopracovaná zhlaví byla v kontradikci s tímto estetickým pokrokem. Jednou z vazeb, která již nepoužívá přesahy zhlaví, ale pouze jejich tvarování je tzv. vazba na rybinu. Název se odvozuje od faktu, že každý konec trámu je opracovaný do tvaru zadní rybí ploutve – konce zhlaví jsou šikmě (směrem ke středu), ale souměrně seřezané. Všechny takto opracované kmeny do sebe přesně zapadnou svými ploškami a stabilita stěn je téměř dokonalá. Konkrétní vypracování této vazby je však velice složité vzhledem k tomu, že každý trám je jinak široký (obr. č. 4) a vytvoření stejně velkých „rybích ploutví“ na jejich koncích, které by do sebe přesně zapadaly, je komplikované a velice pracné. Mladší a ještě složitější způsob zpevnování rohů, který je založen na stejném principu, se nazývá tzv. zámky (obr. č. 4). Je to alternativa předchozího způsobu, kde rybí ocas nahrazuje systém kolmých vodorovných a svislých ploch. Tato dvě spojení byla nejbezpečnější a nejpevnější. Stavby, jejichž dřevěné stěny byly spojeny těmito vazbami byly zpravidla uchráněny rozpadu.

Při kladení trámů na sebe mezi nimi vznikaly větší či menší mezery, kterými do místnosti profukovalo. To bylo možné tolerovat pouze ve stodolách a sýpkách, kde větrání nebylo na obtíž. Takové místnosti však nebyly vhodné k obývání, a

⁵ *Lidové stavby*, str. 79.

proto bylo třeba vzniklé mezery něčím ucpat a vnitřek obydlí tak izolovat od vnějších vlivů. K tomu se používal mech, kterým se spáry ucpaly a pak se potíraly hliněnou mazaninou. Tento proces probíhal z vnitřní i venkovní strany. Takováto izolace, i přestože vyhlíží poněkud primitivně, byla poměrně efektivní a zcela splňovala účel. Navíc takto ošetřené spáry ztuhly a působily jako výše zmíněná druhotná fixace trámů ve stěnách. Ustálením vycpávky mezi jednotlivými kuláči či trámy vznikaly tmavé spáry. Poměrně brzy se rozšířil zvyk jejich bílení. Roubená stěna tím ožila a dodnes obraz tmavých trámů v kontrastu se světlými spárami vystihuje vzhled starší dřevěné zástavby v celých jižních Čechách.

Obr. č. 4: Nárožní vazba „na rybinu“ (vlevo) a „na zámky“ (vlevo)

Zdroj: *Lidová stavení*. str. 78.

1.2 Stropy, krov, střechy

Další důležitou konstrukční součástí roubeného domu byl strop. U středověkých dřevěných stavení v okolí Písku je doloženo používání tzv. povalového stropu. Konstrukce tohoto stropu byla jednoduchá a úměrná míře vyspělosti tehdejších obydlí. Jednalo se o použití povalů. V nejranějších stavbách se jednalo o nehraněné kuláče, které měly průměr jen o trochu menší či stejný jako ty běžně používané pro výstavbu stěn. Při stavbě stropu se kuláče kladly vedle sebe v podélném směru stavení. Přímou středem stropu, kolmo pod kuláči, procházel a podpíral je jeden silný opracovaný hraněný trám, zvaný stropnice (obr. č. 5). Při

odstraňování mezer mezi stropními povaly (kuláči) se používal stejný způsob jako u spár ve stěnách – mech s hliněnou omazávkou. Odlišností však byla protipožární izolace, která se aplikovala na strop místnosti. Strop se natíral tmavým roztokem z volské krve, aby se snížila hořlavost použitého dřeva. Původní povalové stropy se pro jejich technickou nenáročnost používaly i v podružných hospodářských prostorách jako byly chlévy, komory či sýpky.

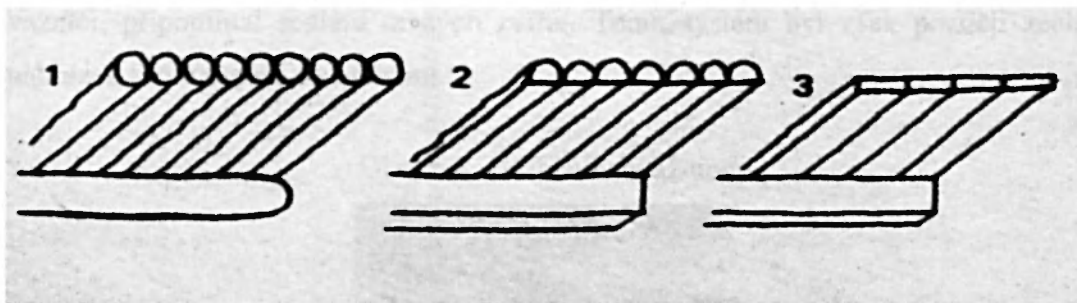
Obr. č. 5: Hraněná stropnice, s vyřezávaným motivem, procházející pod kuláči

Zdroj: *Lidová stavení*. str. 88.

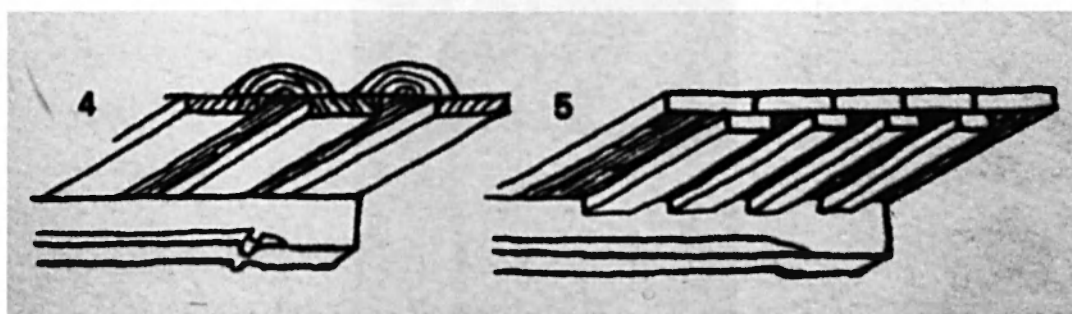
Veškeré stavební konstrukce roubených domů podléhaly vývoji a ani strop nebyl výjimkou. Postupně docházelo k náhradě kuláčů za jiné typy povalů: nejprve za lehčí kuláče o menším průměru, pak za podélně štípané kuláče, později za hraněné trámy a desky, ale všechny se používaly na stejné bázi (obr. č. 6). Princip jejich pokládání se totiž příliš nelišil od toho původního. Materiál se kladl rovně vedle sebe a byl podpírán stropnicemi. U všech typů povalů se prosazovala tendence zvyšování počtu podpěrných stropnic. Určitou novinkou, která se také promítala do konstrukcí stropů bylo užívání spojů mezi jednotlivými povaly. Například jako spoj stropních desek se používaly menší polokuláče, či lišty. Polokuláče se přikládaly na stropní desky shora jejich seříznutou (nekulatou) částí (obr. č. 7). Naopak zespod se na desky přidělávaly lišty, které zakrývaly škvíry, které mezi jednotlivými deskami zůstaly (obr. č. 7). Oba tyto druhy stropu se spoji se později začaly omítat a jako takové se uplatnily zejména v barokních a klasicistních staveních.

Obr. č. 6: Různé typy povalů: 1. kuláče, 2. polokuláče, 3. desky

Zdroj: *Naše lidové stavby*, str. 80.

Obr. č. 7: Druhy stropních záklopů: 5. polokuláče s deskami, 6. desky s lištami

Zdroj: *Naše lidové stavby*, str. 80.

Střechy a krovy byly dovršením konstrukce roubeného domu. Dřevěné krovy musely nést celou tíhu střechy a jejich výroba byla výhradně záležitostí tesařů. Jednoduché krovy byly postačující, dokud se střešní krytiny skládaly z lehkých materiálů. Obtíže nastaly až při přechodu na těžší krytiny, což ovlivnilo právě vzhled a konstrukci krovů. Je zde tedy jasně patrná souvislost mezi vývojem krovů a střech.

Nejstarším dochovaným podpěrným systémem krovů na území jižních Čech je tzv. krov s hřebenovou vaznicí (obr. č. 8). Hlavní součástí tohoto systému byl nosný trám, nebo-li vaznice, který tvořil podélný vrchol domu. Tento trám měl nosnou funkci a celá tíha střechy spočívala na něm. Musel být tedy náležitě podpírán. Starší variantou podpěr byly tzv. sochy (obr. č. 9a). Sochy byly trámy, které sahaly až na zem a na svém horním konci měly vždy vidlici, do které byla vaznice zasazená a tudíž nesená. Druhý způsob podpírání vaznice je pomocí kratších sloupků, které nesahaly až na zem, ale byly ukotveny na stropnicích (obr. č. 9b). V systému s hřebenovou vaznicí dále fungovaly dřevěné tyče zavěšené přes vaznici a jejich funkce spočívala v tom, že se na ně přivazovala střešní krytina. V širokém okolí Písku se tomuto systému s hřebenovou vaznicí říkalo „na vosla“

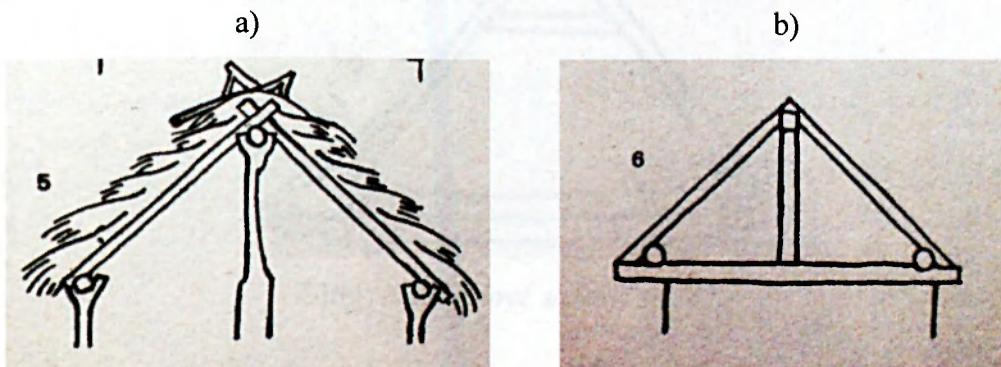
nebo „na kobylu“⁶, protože způsob, jakým byly tyto dřevěné latě přehozeny přes vaznici, připomínal sedláni tažných zvířat. Tento systém byl však později zcela nahrazen krokrovými soustavami.

Obr. č. 8: Hřebenová vaznice

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Obr. č. 9: Hřebenová vaznice podpíraná: a) sochami, b) sloupky ze stropnice

Zdroj: *Naše lidové stavby*, str. 87.

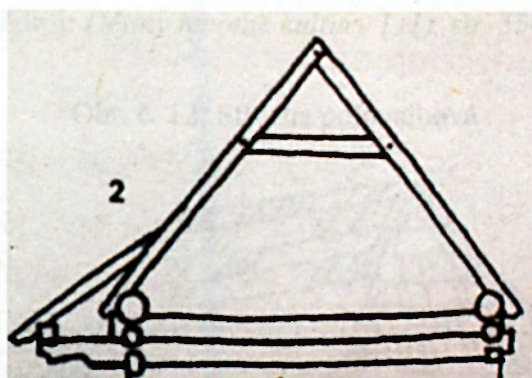
Po překonání hřebenových vaznic se základním nosnou strukturou střech stávají krokve. Krokve jsou párové podpěry tyčící se vzhůru od stopu, vytvářející vrchol střechy. Při příčném řezu domem krokve vytvářejí rovnoramenný trojúhelník, jehož základnu tvoří právě strop. Nejvyšší vrchol trojúhelníku, čili spojení dvou nosných krokví, se vytvářel pomocí svázání. Spodní konce krokví

⁶ *Lidové stavby*, str. 93.

musely být ukotveny, aby byly dostatečně stabilní a mohly nést tíhu střechy. Toto zakotvení se dělo několika způsoby, ale za zmínku stojí právě dva, které byly typické pro přízemní roubené domy Písecka a v podstatě celých jižních Čech. Prvním způsobem bylo zapuštění dolních konců krokví do nejvyšších podstřešních trámů stěny (tzv. podkrokevnic) pomocí svázání či vyhloubením náležitých žlabů. Druhou možností bylo zasazení krokví do zhlaví stropnic. Zakotvení krokví bylo základním krokem ke stabilitě střechy. Na krokve se dále přibíjely latě, k nimž se přivazovaly lehké střešní krytiny.

Užitečnou inovací, která velkou měrou přispívala ke stabilitě krokví, a tím pádem i střechy samotné byly tzv. hambalky či hambálky. Byly to vodorovné trámy zpevňující některé páry krokví v horní třetině (obr. č. 10). Jejich funkce byla podpůrná a zvyšovala odolnost krokví, aby se pod náparem střešní krytiny neprohýbali či dokonce nepraskali. Jak postupoval čas, počet hambálek se zvětšoval. Mnohdy pak jejich množství odpovídalo použitým párům krokví, tzn. že každý pár byl podpírán.

Obr. č. 10: Hambálek

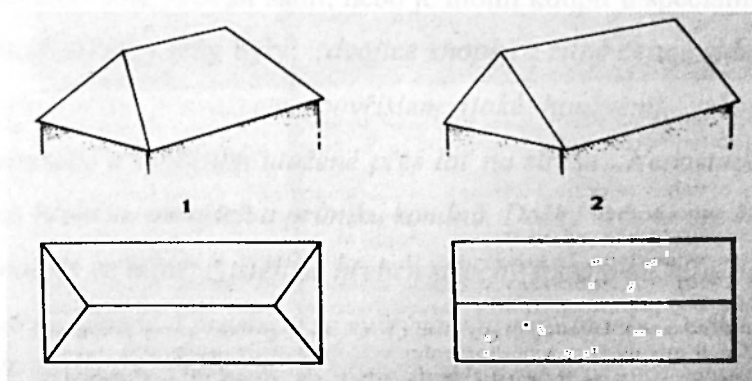
Zdroj: *Naše lidové stavby*. str. 87.

Samotný tvar střechy se u roubených domů také diverzifikoval. Převážnou část tvořily střechy sedlové (obr. č. 11). Tento druh byl konstrukčně nejjednodušší. Sedlové střechy poznáme podle toho, že mají pouze dvě okapové strany, tj. mají jenom dvě hlavní křídla. Vývojově mladší a konstrukčně náročnější jsou střechy valbové (obr. č. 11). Ty se poznají podle existence čtyř stran střechy, tj. čtyř okapů.⁷ Valbová střecha má svoji variantu v tzv. polovalbě (obr. č. 12), kdy dvě hlavní křídla střechy pokrývají stavení podélně, ale postranní křídla (tzn. ta, která

⁷ srov. *Dějiny hmotné kultury I (1)*. str. 354.

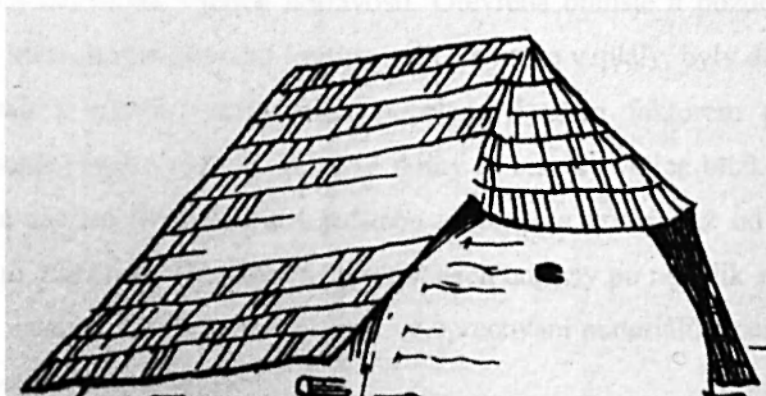
zastřešují přední a zadní stranu domu) jsou kratší a nechávají částečný prostor pro vznik štítu. Podle toho jak moc je štít seříznutý, vznikají další podtypy, které tvoří něco mezi valbovou a sedlovou střechou. Třetím typem, který se však konstruoval na významnějších či bohatších staveních ve vesnici je střecha mansardová. Ta vzniká nasazením valbové střechy valbu nižší výšky. Vzhledem k tomu, že na Písecku nejsou evidována patrová roubená stavení (kromě sýpek), mansardová střecha zde s největší pravděpodobností nikdy nebyla použita.

Obr. č. 11: Střecha valbová (vlevo) a sedlová (vpravo)

Zdroj: *Dějiny hmotné kultury I (1)*. str. 354.

Obr. č. 12: Střecha polovalbová

Zdroj: *Naše lidové stavby*. str.83.

Střešní krytina chránila obydlí před nepříznivými vnějšími vlivy. Nejstaršími a zároveň nejrozšířenějšími a nejdéle používanými krytinami u roubených staveb jsou došky a šindele. Šindele se používaly v dřevařských oblastech, kde byl dostatek jedlí a smrků, tzn. zejména v horských oblastech. Šindel tedy je: „krytina z rovného jehličnatého dřeva (zejm. smrku), z něhož se z vybraných bezsukových špalků vějířovým způsobem štípou jednotlivé kusy. Do

širšího konce trojúhelníkového profilu každého šindele se pak zvláštním zahnutým nožem vykrají kónická drážka pro zasunutí břitu sousedního šindele. Krytina se přibíjí na střešní latě hřebíky (šindeláky), nejméně ve dvou vrstvách. Šindel je považován za kvalitnější trvanlivější krytinu než došek. Produkoval se v horských oblastech a podhorských krajích, odkud jej přebíraly i náročnější venkovské stavby v nížinách. Spolu s doškem patří ke krytinám relativně lehkým, které vyžadují poměrně řídký sled krokví (s roztečemi až 2 m). Hladký štípaný šindel vydrží i 40 let.⁸ Na rozdíl od šindele došky byly používány v obilnářských oblastech. Hospodáři si došky zhotovovali sami, nebo je mohli koupit u speciálních výrobců zvaných doškáři. Došky tedy byly: „dvojice snopků z žitné cepné slámy, převázané krouceným slaměným provazcem, povřísem (také houžvemi, vrbovým proutím, drátem), přehozené a otočením utažené přes lat' na střeše...Nedostatky této krytiny se objevují na hřebeni, okrajích a průniku komínů. Došky určené pro hřeben střechy se proto namáčely ve hlíně, častěji se hřeben střechy zpevňoval hliněnou mazaninou nebo přímo drny, okraje a prostupy se vykrývaly pruhy šindele. Došky bývají dlouhé 50-70 cm.“⁹ V jižních Čechách se tyto dva vlivy mísily a v okolí Písku byl dokázaný výskyt obou z nich. Nicméně se dá říct, že zde převažovaly střechy doškové. Oba materiály měly na svou dobu dostatečnou izolační funkčnost, ale byla zde nesporná nevýhoda v jejich hořlavosti. Otevřená ohniště a později nekvalitní komíny, od kterých tyto původní krytiny velice snadno vzplály, byly důvodem proč mnoho domů i celých vesnic lehlo popelem. Dalším faktorem přispívajícím k četnosti požárů bylo i to, že jednotlivé domy se stavěly velice blízko sebe, a tak požár velice snadno přeskakoval z jednoho stavení na druhé. Až od počátku 19. století se tyto dva materiály, které na se střeších udržely po několik století, začaly vyměňovat. Jasným důvodem byl pokrok ve zpracování materiálů a celkový tlak na zavádění protipožárních opatření.

Podlaha v roubených domech byla z dusané hlíny. Tato upěchovaná hlína se pravidelně upravovala. Kolem pece a ohniště byl často menší prostor, který byl vydlážděný červenými cihlami. Dřevná podlaha složená ze širokých prken se začala zavádět až od 18.století. Ta však měla jen omezenou životnost, jelikož snadno

⁸ Lidová kultura I. str. 1026.

⁹ Lidová kultura II. str. 152.

chytala plísně a trouchnivěla následkem vlhkosti pocházející z půdy. Tato jednoduchá podlaha se čas od času musela měnit.

1.3 Dveře a okna

Důležitou částí domu byly dveře. Konstrukci vstupních dveří bylo věnováno mnohem víc pozornosti než ostatním dveřím ve stavení. Bylo totiž nutné zabezpečit vchod do domu a eliminovat případnou škodu na majetku způsobenou vniknutím cizího člověka. Hlavní dveře tudíž byly z nejtvrdšího dostupného dřeva, dále pak chráněné vnitřní petlicí, později zámkem. Jednou ze zvláštností, která podle odborníků existovala i na Písecku, byly tzv. půlené dveře. Ty byly vodorovně rozděleny a daly se otevřít buď celé anebo jen jejich vrchní část. Výhodou při ponechání otevřené vrchní část bylo konstantní mírné větrání (i v obdobích ne úplně nejteplejších), které bylo žádoucí, jelikož vaření a zatápění na otevřeném ohni zanechávalo v celém domě dým a charakteristický zápach. Tato možnost nechávala do domu proniknout světlo a čerstvý vzduch, ale bylo efektivně zabráněno drůbeži, aby vběhla dovnitř.

U roubených stavení je nápadný vysoký práh. Ten hrál, jak se nyní etnografové domnívají, významnou roli při četných lidových obyčejích. Jako příklad může sloužit přenášení nevěsty přes práh, či vynášení nebožtíka z domu, kdy se rakví třikrát udeřilo právě o práh, zřejmě proto, aby se nebožtíkova duše do domu nevracela strašit. K vykonávání obyčejů sloužily však i jiné části dveří, například 6. ledna, kdy se posvěcenou křídou na dveře napsaly iniciály KMB a letopočet.

Okna v roubených staveních nebyla příliš velká, a to hned ze dvou důvodů. Za prvé, na vesnicích se poměrně dlouho nepoužívalo sklo, okna byla prázdná, bez výplně. V nepříznivém počasí je bylo třeba něčím rychle utěsnit, většinou zabedněním, později okenicemi, a proto byla samozřejmě výhodnější malá okna. Tento trend pokračoval i v době, kdy už sklo proniklo i na vesnice. V nesklářských oblastech totiž dlouho přetrvával nedostatek skla, proto se udržovala malá okna a používalo se pouze jednoduché zasklívání. Druhým důvodem pro budování menších oken byla ochrana příbytku, cílem bylo aby se tudy neprotáhla dospělá lidská osoba.

Toto opatření směřovalo proti zlodějům a loupežníkům. Z téhož důvodu vznikaly také okenice a dřevěné mříže na oknech.

Rozmístění oken u roubených staveb bylo zcela účelné. Okna a ostatní otvory byly důležité z hlediska výstupu par, zápachu a dýmu z vaření a zatápění. Dalším cílem bylo přivádět světlo na potřebná místa, zejména na stůl, k peci a k ohništi. Pozdější rozšiřování oken a jejich počtu souviselo s narůstající potřebou specializovaných prací a činností. Nejspecifičtějším otvorem v domě byl ten u otevřeného ohniště. Již naši předci věděli, že k hoření je zapotřebí dostatek kyslíku. Tento otvor byl o dost níže než všechny ostatní: „*To proto, aby se vzduchový proud dostal nekratší cestou k plamenům a vtahoval je do komína, aby způsobil dobrý tah komína i v malé uzavřené místnosti naplněné parami a dýmem.*“¹⁰ Po vymizení otevřeného ohně z jizby získalo toto okno svoji funkci osvětlovací a nebo úplně zaniklo. Další specifické otvory byly těsně nad rovinou oken a sloužily k odvádění par a dýmu (viz. dymná kuchyně). Větrací otvory bylo možno nalézt i v komorách, stodolách a sýpkách, aby uskladněné zboží mohlo dýchat.

Zárubně dveří a oken byly tvořeny obdélnými trámy, které tyto otvory ve stěnách zpevňovaly. Natíraly se vápnem, takže měly pěknou bílou barvu, která kontrastovala s tmavým roubením chalup. Kromě estetického důvodu, vápno bylo považováno za dobrý konzervační prostředek. Natíraly se jím také veškeré prostory, kde byla přirozená struktura dřeva porušena pracemi souvisejícími se stavbou. Okna a dveře jako viditelné části chalupy byly považovány za vizitku majitele, a tak se mnohdy zkrášlovaly malováním nebo speciálním vyřezáváním.

1.4 Lomenice jako ozdobný prvek roubených stavení

I přesto, že se český lid mnohdy bránil cizím vlivům, některé prvky přece jen pronikly do stavební tendence na našich vesnicích, i na Písecko. S lomenicí tomu bylo právě tak, byla přejata z gotické umělecké kultury. Pro upřesnění, lomenice suplovala prosté bednění a byl to tedy: „*trojúhelníkový, u polovalbové*

¹⁰ *Naše lidové stavby*. str. 80.

střechy lichoběžníkový štít z různě skládaných prken.¹¹ Gotika se snažila o vertikální nenarušenost štítu. Čím větší plocha štítu byla volná, tím více se mohlo uplatnit lomenicové umění. S vývojem lomenic šla ruku v ruce tendence otáčet stavení štítem do ulice: „*Gotickým podílem na vytváření dřevěného domu byla i změna v orientaci hlavního obytného prostoru, neboť od těch dob hleděla okna světnice především do ulic, tam, kam hleděl štít a kam se dům obracel celou svou tváří.*“¹² Těžko říct, který z těchto gotických vlivů byl příčinou a který následkem. Nevíme, zda díky vývoji lomenic se domy stáčely k cestám, nebo zda se díky změně polohy začalo vyvíjet zdobení lomenic. Ať tak či tak, lomenice byly orientovány do ulice, a tak se staly vizitkou stavení a reprezentativním prvkem roubených domů. Proto také došly u majitelů hospodářství takové popularity.

Lomenice se zpravidla dělily vertikálně a byly vykládány prkny do určitého vzoru. U větších štítů a bohatších majitelů se lomenice dělila nejen vertikálně, ale i horizontálně na více pásem, které se vykládaly různými druhy dřeva, aby vytvořily složitější a nápaditější vzory.¹³ Dochované lomenice svědčí o výtvarném citu našich předků a o mistrovství lidových tesařů. Ve vesnicích kolem města Písku se zachovaly jednodušší i složitější lomenice. Klasovitě skládání do středních švů bylo doloženo například v Podolí a Vrcovicích (obr. č. 13). Složitější skládání do několika vertikálních i horizontálních pásů bylo možné nalézt například ve Varvažově nebo Vladyčíně (obr. č. 14).¹⁴

Obr. č. 13: Klasovitě skládaná lomenice

Zdroj: *Lidová architektura Československu*. str. 263.

¹¹ *Lidová architektura*. str. 117.

¹² *Lidová architektura v Československu*. str. 578.

¹³ srov. *Dějiny hmotné kultury II (1)*. str. 437.

¹⁴ srov. *Lidová architektura v Československu*. str. 566.

Obr. č. 14: Složitě skládaná lomenice

Zdroj: *Lidová architektura v Československu*. str. 264.

Je třeba dodat, že bohatě zdobené štíty nejsou atributem všech roubených stavení. Ve vesnicích spíše vzdálených od civilizačního vlivu, nebo v chudých prostředích jim nebylo příliš přáno a honosné zdobení štítů se tam nerozvíjelo. Dalším problémem, se kterým se musela lomenice potýkat, byla valba. Tam, kde vznikaly valbové střechy, neměly lomenice místo pro svůj vznik. O jistém vítězství těchto lomenic se dá hovořit u polovalbových střech, kde valba zanechávala alespoň malý prostor ke zdobení lomenice, pokud tedy vycházela z její spodní části.

1.5 Půdorys

Nejen tvar půdorysu, ale i samotné umístění chalupy či hospodářství bylo závislé na mnoha faktorech, které se však dají shrnout do jednoho pojmu: „*situace vesnice – patří sem vztah usedlostí k návsí a komunikacím, velikost a tvar parcel, charakter terénu, vztah ke světovým stranám.*“¹⁵ Dalším důležitým faktorem byl určitě i přístup k vodě. Při bližším zamyšlení zjistíme, že se všechny vesnice budovaly blízko vodního zdroje – řek, potoků nebo rybníků. Jen pro ilustraci uvádím obec a zdroj vody v jejím nejbližším okolí: Božetice - říčka/potok Smutná, Krašovice - obecní rybník, Krsice - řeka Skalice atd. Pokud byly všechny výše

¹⁵ *Jihočeská lidová architektura*. str. 41.

zmíněné podmínky nějak uspokojivě splněny, začalo se stavět. Typů půdorysů existovalo více, ale tři z nich byly nejdůležitější, a to: komorový, chlévní a smíšený. Chlévní typ se nacházel zejména na Německém území a někdy pronikal až do Čech. Vyznačoval se půdorysem složeným z: jizby a komory na jedné straně domu, síně uprostřed, chlévů na opačné straně domu. Důležitým atributem tohoto typu domu byla přístupnost chlévů ze síně. Smíšený typ byl přechodový mezi chlévním a komorovým. Vyznačoval se následujícím půdorysem: jizba na jedné straně domu, síň uprostřed, komora a chlévy na straně druhé. V tomto typu půdorysu byly chlévy také přístupné ze síně.¹⁶

Díky dokázané podobnosti se středočeskou roubenou zástavbou lze usuzovat, že na Písecku byl nejpoužívanější půdorys trojdílný komorový, složený ze tří čtvercových, na sebe navazujících místností – jizby, síně, komory (obr. č. 15).¹⁷ Tento základní půdorys se však často rozšiřoval budováním přístavků. Ke komoře se většinou přistavoval dřevěný chlév, který přesto, že byl součástí domu, z něho nebyl přístupný. Pro vstup do chléva totiž sloužily dveře ze zápraží. Chlév byl nekomplikovanou místností, při jejíž stavbě se nekladl důraz na estetičnost nebo preciznost. Byla to stavba bez oken, pouze s malými odvětrávacími otvory. Další přístavky doplňovaly hlavní jizbu a mohly mít například charakter obytný nebo úschovný (obr. č. 16). Hlavními dveřmi stavení se vstupovalo do místnosti prostřední, ze které se pak vcházelo do obou postranních, z nichž jedna byla místnost obytná, tzv. jizba a druhá byla úložná, tzv. komora. Která z těchto místností byla napravo či nalevo od té vstupní, se řídilo světovými stranami, charakterem povrchu či nejlepší orientací v rámci celé hospodářské usedlosti.

O středové vstupní místnosti se toho ví poměrně málo. Původně nejspíš sloužila jako: „*krytý pracovní prostor, kam se v zimním období dal zahánět i dobytek.*“¹⁸ Nicméně postupem času a se vznikem černé kuchyně (viz. dále) se začala tato střední část roubených stavení zmenšovat a zužovat a její předpokládané dřívější využití ustupovalo do pozadí.

S jistotou však víme o dominantním postavení jizby mezi místnostmi, a to jak co do hojnosti využití, tak do variace funkcí. Jizba tedy byla: „*hlavní obytná místnost obydlí vytápěná topeništěm s otevřeným ohněm. Sloužila ke spaní,*

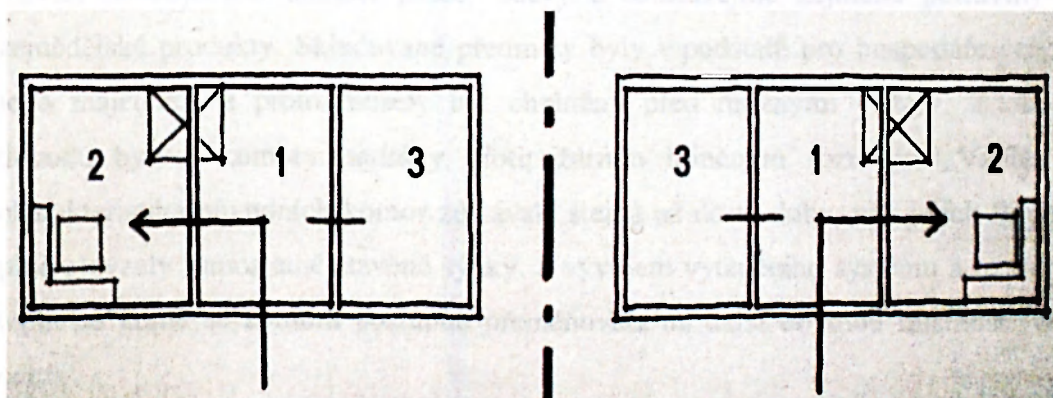
¹⁶ srov. *Jihočeská lidová architektura*. str. 45-46.

¹⁷ srov. obr. *Lidová architektura v Československu*. str. 600.

¹⁸ *Lidové stavby*. str. 22.

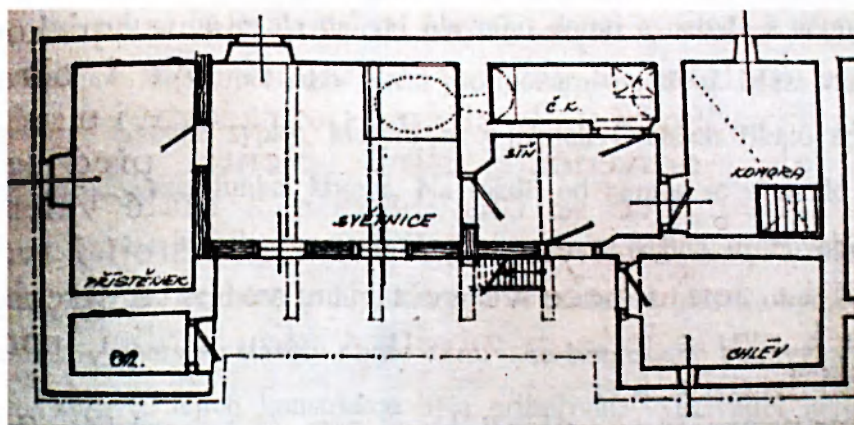
stolování, přípravě pokrmů a drobné práci na údržbě domácnosti rodiny hospodáře, popřípadě i k výrobním (sezónním i stálým) činnostem (např. tkalcovství), dále ke konání obřadů při rodinných i kalendářních svátcích, k přijímání hostů apod. Dočasně byly v jizbě (obvykle jen v zimě) ustájeny i kusy dobytka 2-3 týdny po narození. Forma jizby podléhala vývojovým změnám.¹⁹ Přes celou zimu všichni obyvatelé usedlosti přespávali v jizbě, jelikož byla jediným teplým a tudíž obyvatelným místem v domě. Měnily se i činnosti, které se v ní vykonávaly, stejně tak jako množství a rozmístění nábytku. Měnicí se vzhled jizby ovlivňovala zejména modifikace topeniště.

Obr. č. 15: Trojdílný komorový půdorys: 1. síň, 2. jizba, 3. komora

Zdroj: Lidová stavení. str. 18.

Obr. č. 16: Diverzifikace půdorysu, přístavky

Zdroj: Jihočeská lidová architektura. str. 45.

¹⁹ Lidová kultura I. str. 335.

Komora byla opakem jizby, jednak vzhledově a jednak svou funkcí. Komora se tedy dá charakterizovat jako: „*nevytápěná a slabě osvětlená místnost pro skladování zemědělských produktů, textilií a místo pro dočasné přespávání nebo i pro dlouhodobější bydlení zvláště odrostlejších dívek, manželských párů, výměnkářů a příležitostních hostů... Komora byla vedle jizby základním prvkem vytvářejícím třetí díl domu.*“²⁰ Komory neměly tak vysoký strop jako jizby, to znamená, že běžná výška jejich stropu byla kolem dvou metrů. Byly také mnohem čistější a nezakouřené. Co se týká přespávání výše zmíněných osob, to bylo v komoře možné jen v teplejším období. Komora v chladném období měla opravdu pouze funkci uskladňovací. Skladovaly se zde všemožné věci, například pracovní nářadí, nástroje pro domácí práce, oděvy a samozřejmě zejména potraviny a zemědělské produkty. Skladované předměty byly v podstatě pro hospodáře celým jeho majetkem, a proto musely být chráněny před možnými požáry. Z tohoto důvodu byly i komory natírány protipožárním hliněným roztokem. Vzhled i charakteristika původních komor zůstávala stejná až do té doby, než jejich funkce plně převzaly samostatně stavěné sýpky. S vývojem vytápěcího systému a rozvodu tepla po domě se komora postupně přeměňovala na další obytnou místnost (viz. dále).

Základní trojdílný půdorys (s přístavky) zůstával po celou dobu vývoje stejný, ale kolem hlavní roubené stavby se s postupem času začaly vytvářet nová menší stavení, která vždy měla naprosto specifickou funkci. Všechna tato nově vznikající stavení se budovala dál od hlavního domu a nebyla k němu žádným způsobem připojována, opět jako jakési protipožární opatření. Mezi vznikajícími stavbami byly roubené sýpky, kterým se v jižních Čechách říkalo špýchary a přebíraly uskladňovací funkci komor. Na rozdíl od komor se však do špýcharů ukládala spíše úroda a obilí. Pro uskladňování textilií a dalších drobných předmětů se využíval nábytek, zejména truhly, kterými se postupně hlavní obytné místnosti vybavovaly. Špýchary se stavěly mimo dům, jako samostatné budovy, v této době ještě jednopatrové. Jejich konstrukce byla primitivní, využívající nejjednodušší postupy, které byly původně používány při stavbě hlavního domu, například povalové stropy a vaznicové krovy. Valná většina špýcharů na Písecku byla bez pavlače, ale některé jsou zdokumentované i s ní. Svého největšího rozmachu

²⁰ Lidová kultura I. str. 387.

dosáhly špýchary v pozdějším období, na přelomu 18. a 19. století, kdy se již budovaly dvoupatrové a začaly jako jedny z prvních prostor vyzdívat, aby se uchránila uskladněná úroda. Co se týká dalších užitkových staveb, začaly se stavět i dřevěné stodoly pro uskladnění náradí a větších pracovních předmětů.

Důvodů pro vznik těchto hospodářských prostor bylo několik. Jednak šlo o postupně se zvyšující hygienický standart v hlavním obytném stavení i celém hospodářském komplexu. Stodoly a špýchary se stavěly dál od hlavního domu, aby se při případném požáru hlavního stavení zachránilo alespoň něco. Jejich konstrukce nebyla nijak choulostivá, zpravidla se jednalo o jednu velkou zastřešenou místnost, jejíž charakteristickým znakem byly otvory ve stěnách, aby dovnitř přicházel čerstvý vzduch.

Postupně se všechny hospodářské stavby začaly organizovat do dvorů, které se na konci 18. a na začátku 19. století začaly uzavírat. V jižních Čechách můžeme nalézt zejména špýcharový a francký typ domu, potažmo dvorce. Z okolí Písecka máme dochované spíše dvorce franckého typu, ale o tom až později (viz. Zděné stavby).²¹

1.6 Vývoj hlavní obytné místnosti

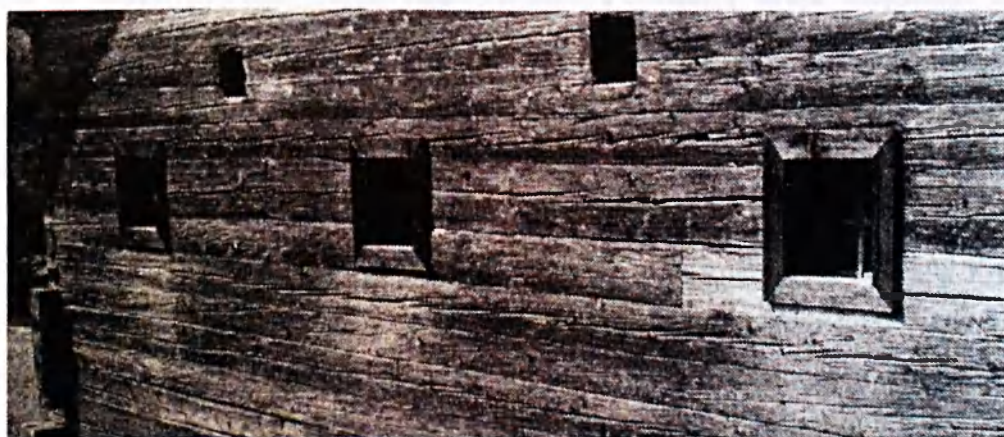
Obytnou místností v roubeném stavení byla jizba, jejímž nejpůvodnějším vývojovým stádiem byla tzv. dymná jizba (tj. bezkomínová). Jejím specifikem byla zejména pec, která stála v rohu za dveřmi a svým ústím byla situovaná právě ke dveřím. Běžné využití středověké pece nebylo pouze pro pečení, ale i pro běžné vytápění jizby. To tedy znamenalo, že v zimě byl tento způsob přitápění v místnosti příjemný, ale když se pak v létě pekli chleba, místnost musela být velice přehřátá. Pec měla jediný otvor pro odvod dýmu, který však neústil do komína (ten ještě neexistoval), ale právě do jizby. V této době se pro běžné vaření a též svícení používal otevřený oheň, který byl umístěn před pecí na podestě. Otevřený oheň, používání pece a úplná absence komína způsobovaly, že jizba byla téměř vždy plná kouře a dýmu, a to jak při vaření a pečení, tak při běžném zatápění. Odtud také

²¹ srov. obr. *Lidová architektura v Československu*. str. 572.

pochází název dymná jizba, tj. plná kouře a dýmu. Existovala zde reálná možnost požáru, protože dřevěné stěny, strop i střecha z došků a šindele, mohly velice snadno vzplát. Lidé měli snahu toto nebezpečí eliminovat: „*Nad topeništěm bývá pouze hlinou omazaný lapač jisker, který snižuje nebezpečí požáru.*“²² Úspěšnost však nebyla příliš vysoká, jak víme z dokladů o shoření mnoha stavení, či celých vesnic a lapač jisker nic zásadního neřešil.

Konstrukce roubeného stavení byla přispůsobená tomuto způsobu vytápění a vaření. Strop jizby byl posazen výše než u dvou ostatních místností. Výška stropu mnohdy sahala do tří, popřípadě až do čtyř metrů a celá horní polovina prostoru jizby byla zcela vyhrazena dýmu a kouři. Ty se posupně usazovaly a uklidňovaly právě u stropu. Strop dymné jizby byl díky těmto vlivům tmavě černý, pokrytý dehtem a vydával specifickou vůni. Jelikož množství výparů a kouře, zejména při rozdělávání ohně, mohlo být pro člověka škodlivé, přišli naši předkové na poměrně jednoduché, ale zcela funkční řešení. Přibližně v polovině jizby byly ve stěnách nad dveřmi a okny vybudovány malé otvory (viz. výše), jimiž mohl dým odcházet v případě, že by jeho hladina klesla až do spodní poloviny místnosti. Jinak tyto otvory sloužily k neustálému větrání, aby sem přicházelo alespoň malé množství čerstvého vzduchu, když se zrovna nevětralo otevřenými okny nebo dveřmi. Tyto otvory se nazývaly větrací či dymná okna (obr. č. 17). Postupem času a se změnou vytápěcích zvyklostí však zanikly.

Obr. č. 17: Dymná okna

Zdroj: *Lidové stavby*. str. 20.

²² *Lidové stavby*. str. 19.

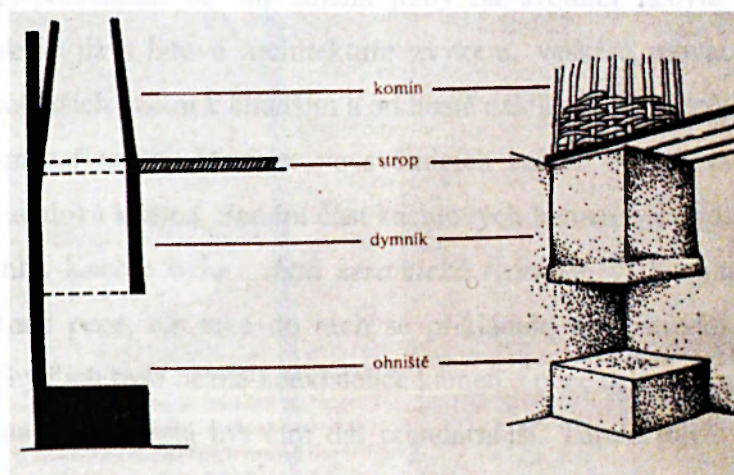
Interiérové vybavení dymné jizby nebylo příliš bohaté, spíše naopak. Jedním z ustálených prvků byla příčná bidla, tzv. poleně či polenice. Ty se zabudovávaly do stěn v různých místech jizby tak vysoko, aby se pod nimi dalo projít. Byly to dřevěné trámy, které procházely stěnami místnosti a byly viditelné i z venkovní strany stavení. Sloužily jednak k ukládání a dosušování dřeva, ale také k zavěšování různých předmětů, jelikož v jizbě byla absence dalšího úložného prostoru, respektive nábytku. Důvod byl prostý, každý povrch v jizbě byl pokrytý tmavou vrstvou popílku a kouřových zplodin a vše, co by se zde ponechalo, by bylo znečištěno a nasáklo velice specifické aroma. Z tohoto důvodu se většina věcí ukládala v komoře a na polenici se zavěšovaly jen ty nejnnutnější a nejpoužívanější. Ustálená byla též poloha stolu, který býval v rohu úhlopříčně proti peci a topeništi. Množství lavic, které byly nejen podél stěn, ale kolem celého stolu, bylo ve středověkých staveních mnohem větší než v pozdějších dobách a to proto, aby se zde vyspalo co nejvíce lidí. Jak již bylo zmíněno, dymná jizba byla jediným vytápěným prostorem v domě a v zimě zde přespávala celá rodina.

V 16. století pomalu končí svoji existenci klasická dymná pec a její doprovodné znaky, kterými byly například menší dymná okna ve stěnách. Jakýmsi mezistupněm vývoje byla tzv. polodymná jizba. Dodnes se však ani v jižních ani v jiné části Čech nedochoval konkrétní příklad, přesto musela i na tomto území existovat, protože je zcela určitě vývojovým článkem mezi dymnou jizbou a světnicí. V polodymné místnosti se otvor pece přemístil tak, aby čelil zdi a nad pecí visel ze stropu dymník: „*otvor nebo zařízení k odvádění kouře z topeniště nebo z místnosti s ohništěm.*“²³ Dymník zachycoval kouř a dým vyprodukovaný pecí a ohněm a odváděl je mimo jizbu, nad strop (obr. č. 18). Dým pak procházel ven lehkou střešní krytinou a v pozdějších dobách se pro něj konstruoval i vývod ve střeše, kudy dým mohl volně odcházet. Tvar dymníku byl trychtýřovitý. Začínal u stropu, odkud byl svou širší částí otevřený právě nad topeniště, aby všechny výpary stoupaly do něj a mohly být jeho užší částí odvedeny do prostoru krovů. Je nasnadě, že funkce dymníku velmi připomíná funkci komína. To je samozřejmě pravda, ale komíny, tak jak je známe dnes, se začaly konstruovat až ke konci 18. století. Rozdíl mezi dymníkem a komínem byl ve tvaru a poloze (komíny jsou celkově užší a sahají až na zem) a také v použitém materiálu. Dymníky, nejmladší předchůdci

²³ *Lidová kultura I.* str. 180.

komínů totiž nebyly zděné, ale dřevo-hliněné. Vzhledem k tomu, že kouř, který šel do dymníku, nebyl vždy zcela zbavený jisker a mohl způsobit požár, bylo více než žádoucí, aby byl vnitřní povrch dymníku protipožárně upraven. To se opět dělo pomocí silné vrstvy hliněného pomazání. Aby do dymníku shora nezatékalo a vrstva omazávky se tak nepoškozovala, byly nad vývodem dymníku ze střechy stavěny malé stříšky pokryté šindelem, po kterých stékala dešťová voda mimo otvor. V topeništi s pecí a otevřeným ohněm zatím k žádné změně nedošlo. Vývoj však směřoval dál a časem ustupuje v jižních Čechách označení jizba.

Obr. č. 18: Dymník

Zdroj: *Dějiny hmotné kultury I (I)*. str. 364.

Z dymné (či polodymné) jizby se poměrně jednoduchou úpravou stala čistá místnost bez kouře. Došlo k tomu tak, že pec sice byla nadále přítomna v hlavní místnosti, ale byla přemístěna ještě blíže ke stěně a její ústí se budovalo ve střední síni. Obslužná část pece i otevřený oheň se tedy přesunuly do prostřední místnosti. Stejně tak se stalo i s dymníkem, který v jizbě již nebyl potřeba. To znamená, že hlavní obytný prostor byl pecí stále vytápěn, ale žádný dým a kouř už zde nebyly. Vznikla tedy místnost, jež byla čistá a nezakouřená, tzv. světlice. Brzy se však tento název přeměnil na tzv. světnici, která: „na rozdíl od černé kuchyně či dymné jizby označovala světlou místnost, s nezačouzenými stěnami, tedy prostoru zbavenou kouře... Světlost světnice byla však relativní, protože okna byla malá, stísněná přesahem střechy i pěstovanými květinami.“²⁴ Tento přesun topeniště ovlivnil i konstrukci hlavní místnosti, kde již nebylo zapotřebí tak vysokých stropů, zejména

²⁴ *Lidová kultura II*. str. 1011.

jejich horních částí, které byly dříve vyhrazeny kouři a dýmu. Stropy se tedy začaly snižovat. Zcela se již vytrácely, doposud místy zachované, větrací otvory a zůstala pouze klasická okna, která přiváděla světlo. V místnostech se také již nebudovaly polenice, na které se dříve zavěšovaly potřebné předměty. Ve světnici se totiž konečně uplatnilo i rozmanitější nábytkové vybavení. Obytná místnost se začala zaplňovat dodnes esteticky výrazným nábytkem, který byl skvostně vyřezávaný a mnohdy i malovaný. Masivní zdobené truhly jsou i laickou veřejností považovány za základní výbavu roubených staveb. Tato podoba hlavní obytné místnosti se zachovala až do doby, kdy byly klasické roubené stavby nahrazovány zděnými. Je však třeba připomenout, že ani změna jizby na světnici nebyla okamžitá, ale postupná. Jak je již v lidové architektuře zvykem, veškeré inovace postupovaly směrem od bohatších území k chudším a od hustě osídlených k pustějším.

Novým zařízením, které se ve světnicích začalo objevovat na konci 16. století byla kachlová kamna. Spodní část kachlových kamen byla postavená z cihel, vrchní z kachlů. Kachle byla: „*dutá keramická tvárnice*.“²⁵ Kamna byla stavěná v těsné blízkosti pece, ale také do nich se přikládalo z prostřední místnosti. Ve vesnických obydlích byla běžná koexistence kamen a pece celou dobu od 17. do 19. století. Kamna však začala být čím dál populárnější. Topila totiž, jen když bylo potřeba.²⁶ Naproti tomu pec hřála pořád (kdykoliv se peklo), a tak zejména v letních obdobích, začala být spíše na obtíž, jelikož světnici přehřívala. Docházelo tedy k jisté modifikaci. Pece dostávaly silnější tepelnou izolaci, tzn. stále silnější vrstvu hliněné mazaniny, aby teplo z nich tolik nesálalo. V této době, když už pec neplnila prioritní vytápěcí funkci světnice, se z ní stalo oblíbené místo pro lenošení a spánek. Izolace pece totiž nebyla stoprocentní a na povrch stále pronikalo jisté teplo a pec byla příjemně vyhřátá. Funkci topení pak zastávala kamna samotná, která topila, pouze když bylo třeba.

²⁵ *Lidová kultura I.* str. 342.

²⁶ srov. *Dějiny hmotné kultury I (1).* str. 367.

1.7 Vývoj kuchyně

Naskýtá se otázka, kde se po přesunutí pece a ohně vařilo, zda a jak se v roubených stavbách vyvinula kuchyně. Původní místo pro vaření (i pro všechno ostatní) byla do konce 16. století jizba, ale jak již bylo zmíněno, ústí pece, podesta s ohněm a dymník se postupně přesunuly do střední síně. Z této prostřední místnosti, která před tím sloužila více méně jako odkládací plocha bez specifictějšího využití (viz. výše), se stávala právoplatná kuchyně, která buďto zabírala celý prostor této prostřední síně a nebo pouze její zadní část na straně proti vchodovým dveřím. Velikost kuchyně však nic neměnila na průchodnosti síně, která nadále spojovala všechny tři místnosti roubeného stavení. Dymník se v nové kuchyni lehce zvětšil, a tím se zvětšila jeho funkčnost: „*Ústí dymníku mělo rozměr nejméně 1x1 m, ale někdy i podstatně více. Běžné bylo rozšíření tohoto ústí do tvaru jakéhosi obráceného trychtýře, který jako velký lapač stoupajícího kouře kryl celý prostor kuchyně.*“²⁷

Pokud byla nově vzniklá kuchyně bez oken a oddělená jako samostatný prostor v síni, buď dveřmi, nebo zřídka vstupním otvorem, nazývala se černá (viz. obr. 16). „*Název černá kuchyně se odvozuje od stěn zčernalých od kouře vystupujícího z ohně na otevřeném ohništi.*“²⁸ Místnost bez oken a světla získala nezbytnou inovaci, kterou byl malý nástěnný krb, který kuchyň alespoň částečně osvětloval. Aby tato místnost, určená výhradně vaření větrala, bylo zvykem mít stále otevřené dveře do síně. Půdorys takovéto kuchyně byl obdélník zabírající celou délku síně, avšak většinou pouze polovinu její šířky. Vedle špýcharu se jako jedna z prvních místností začala vyzdívát právě kuchyně, protože zde existovala neustálá možnost požáru a kouř začaly odvádět opravdové (alespoň napůl zděné) komíny. Nové prostorové umístění kuchyně znamenalo další pokrok týkající se vytápění domu, respektive komory: „*Vytvořila se tím možnost napajit se na odvod kouře a tudíž vytápět i místnost ve třetím půdorysném dílu domu.*“²⁹ Část kouře se odváděla z kuchyně komínem pryč a další část vytápěla do nynějška studenou komoru (a samozřejmě světnici). Z původní komory tedy mohla vznikat, tzv. zadní

²⁷ *Lidové stavby*. str. 33.

²⁸ *Lidová architektura*. str. 26.

²⁹ *Lidové stavby*. str. 34.

světnice nebo se její půdorys rozdělil na dvě části, a tak vznikla malá komora a malá vytápěná zadní světnice.

1.8 Šebeleho ilustrace

Nejen písemné dokumenty, ale i ilustrace dokládají život v roubenkách. Za vše hovoří snad nejznámější kresebná dokumentace pocházející od Václava Šebeleho. Ten byl učitelem kreslení na reálném gymnáziu v Písku. Jeho kresby, popřípadě akvarely vznikaly většinou v 90. letech 19. století a mnohdy ukazují již přezděné domy. Některé jeho práce však dokládají dobu druhé poloviny 18. století, či ještě starší a zachycují právě roubené stavby. Velice věrohodně zachycoval interiéry i exteriéry těchto stavení a jeho kresby jsou zdrojem informací, které doplňují poznatky vědců o tomto unikátním historko-architektonickém období. Šebeleho malby se týkají výhradně Písecka a některé z nich jsou uloženy v Prácheňském muzeu v Písku. Z jeho interiérových kreseb se dozvídáme o rozmístění jednotlivých kusů malovaného nábytku ve světnicích, umístění pece či bidla. „Z dalších jevů lidového stavitelství a interiérů lidových obydlí lze ze Šebelovy dokumentace vysledovat například střešní krytinu (převládá jednoznačně došek), dále zastropení světnic, různé typy topeniště, umístění obrázků na skle či stěnách světnice a podobně.“³⁰ Šebeleho ilustrace doplňují vědecké poznatky o tomto dlouhém a specifickém období lidové architektury.

Abychom se ujistili, že roubené stavby opravdu existovaly i v bezprostředním okolí města Písku a že jejich konstrukce a charakteristika reálně odpovídala výše zmíněným popisům a parametrům, použijí pro demonstraci obec Varvažov. Ten je dnes spolu s Vladyčínem nejdůležitější připomínkou dob dávno minulých, kdy se ke stavění používalo výhradně dřevo a architektonický talent prostých lidí neznal mezí. Nejen že díky konkrétním ukázkám porozumíme roubenkám mnohem lépe, ale zároveň získáme povědomí o tom, že se dodnes na našich vesnicích, pro mnohé jistě dosti překvapivě, nacházejí skvosty tohoto typu.

³⁰ Zprávy památkové péče 2007. str. 336.

1.9 Varvažov

- kraj Jihočeský, okres Písek, obec Varvažov
- poloha: 14 km severně od Písku

Varvažov byl ustanovený památkovou zónou lidové architektury roku 1995. Zástavba v západní části zvaná „U Mostu“, která byla jádrem starého Varvažova, se vyznačuje naprosto unikátním souborem starší roubené lidové architektury. Je to jedna z mála lokalit na Písecku, kde najdeme pohromadě více dřevěných objektů, a to jak stodol, tak i původních obytných stavení. Pro kompletnost je nutno dodat, že ve Varvažově nalezneme i důležitou zděnou zástavbu prostšího klasicistního charakteru, která nás však momentálně nebude zajímat.

Nejlépe zachované roubené stavení č.p. 120 (obr. č. 19) najdeme přímo na břehu potoka Bumbálku, blízko malého mostu (proto je lokalita zvaná U Mostu). Toto krásné klidné prostředí, jehož kouzlo je dokreslováno všudypřítomným zurčením vody, působí jako by se tady zastavil čas. Opravdové stáří této roubenky je však poněkud obtížné určit. I přesto, že vypadá velice historicky a i její stavební prvky připomínají počátky roubení, není údajně až tak stará. Odborníci, kteří tuto stavbu důkladně prozkoumali se shodují, že pochází nejpravděpodobněji: „z poslední čtvrtiny 18.století nebo počátku 19.století.“³¹ Pokud je tomu opravdu tak, pak se nejspíše jednalo o stavení chudších lidí, kteří použili jednodušší stavební postupy.

Obr. č. 19: Roubené stavení č.p. 120

Zdroj: vlastní fotodokumentace

³¹ *Encyklopedie českých vesnic (Jižní Čechy)*, str. 473.

Stěny tohoto stavení jsou sroubené z kuláčů, na nichž se lehce projevuje vyvíjející se tendence zpracování na hraněné trámy. Některé z profilů jsou ještě zcela kulaté, jiné jako by už měly více hraněný vzhled. Že se jedná o původní, prostý styl roubení svědčí i nárožní vazby (obr. č. 20). Je to ten typ, kde se zhlaví ještě zcela viditelně přesahují. Tam kde se trámy v rozích setkávají, můžeme najít jistý systém výžlabků a tvarování, který sloužil k tomu, aby na sebe trámy pevně nasedaly a vytvořily tak stabilnější stěnu. Nejednalo se však o nic složitého. Přesahující konce zhlaví jsou sice seřezány do rovna, ale žádná větší úprava se na nich nekonala. Celé stavení je natřené (izolační vrstvou) bílým vápnem.

Obr. č. 20: Nárožní vazba stavení č.p.120

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Druhé patro je dnes přestavěno na obytné (dříve to byl jen volný podstřešní prostor nebo půda), ale pokud se lépe zaměříme na štít, kde byla původní lomenice, můžeme na okrajích vidět pozůstatky klasovitěho skládání. Klasovité skládání do středního švu patřilo k těm nejjednodušším, což dokazuje, že stavení patřilo prostým majitelům.

Dalšími typickými znaky jsou poměrně malá okna, sedlová střecha (dnes bohužel s moderní krytinou), vyzděný předchůdce komína i s malou stříškou, která měla zabránit, aby do něj zatékalo a protipožární vrstva se tak nesmývala.

Při pohledu z boku (obr. č. 21) vidíme vstupní dřevěné dveře, které sice nejsou půlené, ale malá dřevěná vrátka před nimi, plnila přibližně stejnou funkci –

aby v létě mohlo stavení větrat a dovnitř nevniklo zvířectvo. Nejzadnější dveře vedly do chléva.

Obr. č. 21: Boční pohled na stavení č.p. 120

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Druhá část stavení je přezděná, což bylo v souladu s několikrát zmíněnými bezpečnostními opatřeními. První se vyzdívala kuchyně ve střední části (i podle faktu, že kuchyně byla v síni, zřejmě odborníci roubence připisují relativní mladí) a také chlívek připojený za původní trojdílný půdorys (světnice, síň, komora). Poslední část stavení tvoří vysoká stodola, která je zčásti z kamene a zčásti ze dřeva, což koresponduje s datací.

Majitel tohoto krásně udržované stavení jej používá jako letní chalupu. Je samozřejmé, že se musely aplikovat některé novější prvky (druhé patro, střešní krytina apod.), aby se v ní mohlo přebývat. Nicméně všechny změny byly provedeny s ohledem na cennost této stavby, v co největším souladu s její charakteristikou.

Dalším stavením, které bych chtěla uvést je stodola u domu č.p. 127 (obr. č. 22), jejíž stáří bude přibližně stejné jako u předchozí budovy. Jedná se o poměrně velký objekt, na kterém je také viditelné tři pásmové rozvržení a které kryje sedlová střecha.

Obr. č. 22: Stodola u domu č.p. 127

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Stěny jsou opět sroubené z kuláčů, jejichž zhlaví se v rozích přesahují. Je viditelné, že konstrukce stodol opravdu nebyla tak choulostivá, o čemž svědčí dosti velké mezery mezi jednotlivými trámy, které nebyly ničím ucpávány apod.

Stodola působí velmi starobyle i díky původním nástrojům a součástkám, které jsou dnes použity jako dekorace.

Při pohledu ze strany zjistíme, že lomenice opravdu bývala pouze na obytných stavení a zde bylo na štítě stavení použito prosté svíslé bednění (obr. č. 23). I další stodoly v okolí mají týž charakter.

Obr. č. 23: Boční pohled na stodolu č.p. 127

Zdroj: vlastní fotodokumentace

2. ZDĚNÉ STAVBY

Na konci 18. a v průběhu 19. století byly tradiční roubené domy vytlačovány zděnými stavbami, a do té doby typicky dřevěné vesnice měnily svůj vzhled. Konkrétně na Písecku začala tato velká přeměna poměrně pozdě, až v polovině 19. století, o čemž svědčí: „*relativně mladá datace zděných objektů ve štukovém dekoru.*“³² Proces, který začal pozvolna, nenápadným vyzdíváním špýcharů, kuchyní a chlévů, jejichž protipožární ochrana byla pro hospodářství zásadní, se později rozmohl a vtiskl novou tvář celým usedlostem. Soudobá podoba vesnic na Písecku je téměř bezvýhradně zděná a dodnes je zde v hojném počtu zastoupeno původní selské baroko i klasicistní zástavba. Běžná je koexistence obou zmíněných typů. Zpravidla se totiž nestávalo, že by ve vesnici byl zastoupen bezvýhradně jeden architektonický styl, i proto je Písecko tak zajímavě různorodé. Nicméně se zdá, že v každé vesnici jeden z těchto stylů, alespoň mírně, převládal. Například v Krašovicích jde o dominantní selské baroko, v Budičovicích zase o klasicismus, i přesto, že zde nalezneme oba dva styly.

Ať tak či tak, jihočeská zděná architektura každopádně patří mezi esteticky unikátní a mnohé usedlosti, nebo alespoň jejich části, jsou pokladem tohoto kraje. Několik vesnic bylo na Písecku prohlášeno státní památkovou rezervací. Mezi tyto celky patří například: Budičovice, Krašovice, Květov, Putim, Smrkovice, Tukleky a Varvažov.³³

Že na Písecku existují mnohé architektonické skvosty, které jsou však většinou široké veřejnosti neznámé, není sporu. O jejich reprezentativní vzhled se starají sami majitelé, bez jakéhokoliv finančního příspěví kraje nebo státu. Tyto stavby, i přes jejich historickou a estetickou vzácnost, bohužel nejsou dostatečně oceňovány a chráněny. Vesnice na Písecku proto nabízejí i mnohem smutnější pohled. Velká část starých domů chátrá a při projížděce tímto krajem je vidět bezútěšný stav (obr. č. 24). Majitelé buď nemají peníze na opravu a údržbu těchto staveb a nebo architektura minulých století musí ustoupit modernější zástavbě. Žádný z těchto důvodů však dostatečně neospravedlňuje fakt, že zároveň s nimi mizí historie a úcta k poctivé práci, vytvořené našimi předky.

³² *Jihočeská lidová architektura*. str. 192.

³³ *srov. Lidové stavby*. str. 164.

Obr. č. 24: Chátrající špýchar a brána (Varvažov č.p. 10)

Zdroj: vlastní fotodokumentace

2.1 Materiál

V 19. století proběhla výměna lehkého spalného materiálu za těžší nespalný. Doposud používané dřevo nahradil kámen, většinou pískovec nebo žula, doplněný cihlami, které zpočátku sloužily pouze ke zpevnování nároží a prostorů kolem oken a dveří. Kamenný stavební materiál byl spojován: „*vaznou hliněnou maltou a touto maltou byly stavby také omítány.*“³⁴ V druhé polovině 19. století nastoupily pálené cihly svoji vítěznou cestu, nahradily kámen a začaly se používat na výstavbu celých domů. Doprovodnou změnou bylo nahrazení hliněné omítky vápennou, která cihlám lépe vyhovovala. Povrch omítky se ještě bílil vápnem, do kterého mohla být přimíchána přírodní barviva. Bílení se dělo poměrně pravidelně, většinou jednou nebo dvakrát ročně a na stěnách se díky tomu vytvářela vápenná vrstva, která chránila omítku před nepříznivými vlivy počasí.³⁵ Výsledkem těchto změn byly, do té doby nevídaně pevné a odolné stěny. Novým materiálům se přizpůsobovala stavitelská řešení, která však svůj základ měla v poznatcích získaných ze staveb roubených domů.

³⁴ *Lidová stavení.* str. 61.

³⁵ srov. *Lidová architektura.* str. 145.

Důvodů pro takovou radikální změnu existovalo hned několik. Za prvé to byl všeobecný vývoj v oblasti surovin, používaných k výrobě materiálů – v jejich dostupnosti a zpracování. Relativně nové, či do té doby nepříliš hojně používané, druhy materiálů měly jednu nespornou výhodu – mnohem bezpečněji chránily obyvatele, uložené věci i ustájený dobytek. Zděné stavby byly pevné a odolné vůči vnějším vlivům a nedocházelo u nich k nežádoucímu profukování, ani uhnívání. Vyvábily tak mnohem lepší podmínky pro život a práci v nich, než jejich dřevění předchůdci. Druhým zásadním důvodem pro výměnu materiálů byla snaha eliminovat časté požáry a škody, které ustavičně způsobovaly. Jak již bylo tolikrát zmíněno, docházelo k četným vzplanutím, jež byla osudná nejen pro jednotlivá stavení, ale mnohdy i pro celé vesnice. Na tento fakt také apelovaly protipožární vyhlášky z dob josefínských a tereziánských, ale i pozdějších. Snaha ochránit hospodářství, jeho obyvatele a majetek, byla dostatečně rozumným důvodem k tomu, aby se materiálová změna akceptovala a ujala. Existovaly i jiné, dosti důležité důvody, které také přispěly k trvalé proměně jihočeských vesnic. Mezi tyto další příčiny například patřily: *„publicita učebnic řešících z hlediska racionální prosperity zemědělský provoz i stavební dispozice, organizovaná hygienizace venkova i povinná školní docházka, již si venkovský lid osvojil vyšší životní požadavky, to všechno působilo na venkovskou stavbu, její půdorysnou strukturu a na všechno, co v ní podléhalo působení civilizačního pokroku, nivelizujícím způsobem.“*³⁶

2.2 Konstrukční charakteristika a dispozice zděných staveb

Vývoj zděných staveb, ať klasicistních nebo lidově barokních, nebyl tak komplexní a dlouhodobý, jelikož jejich konstrukce navazovaly na ty nejvyspělejší stavební tradice roubeného domu. Zděné domy se nebudovaly na nových principech, ani neužívaly zcela nové postupy nebo půdorysy, ba naopak. Využívalo se pokroků, kterých se dosáhlo při stavbě dřevěných domů a které již prověřil čas i lidé. Konstrukce zděných staveb se pouze částečně modifikovaly a přizpůsobovaly

³⁶ *Lidová architektura v Československu*. str. 524.

novým stavebním materiálům, tzn. docházelo zejména ke zpevnování stropů, krokví a podobně (viz. Stropy, krovové soustavy, střechy). Jihočeské zděné domy, kromě nového materiálu, přinesly jen menší změny, které se týkaly rozšíření domů, zvýšení počtu místností a spojování doposud samostatných hospodářských staveb.

Co se týká půdorysu, tří pásmove rozvržení se lehce modifikovalo, základem sice zůstaly tři hlavní místnosti, ty se ale rozdělovaly na menší.³⁷ V jihočeských zděných domech tedy typicky existovala síň (která byla průchodná), z ní byla oddělená kuchyně a po stranách se budovaly dvě vytápěné obytné místnosti, z nichž se jedna typicky dělila na další dvě. K hlavnímu domu se mnohdy přistavovaly nové části, například výměnek, spíž apod. Dále se stavěly zděné hospodářské budovy – chlévy, stáje, stodoly, špýchary. Většina těchto užitkových prostor měla své předchůdce v roubených variantách. Vedle jejich vyzdívání bylo tedy zásadní novinkou vzájemné propojování.

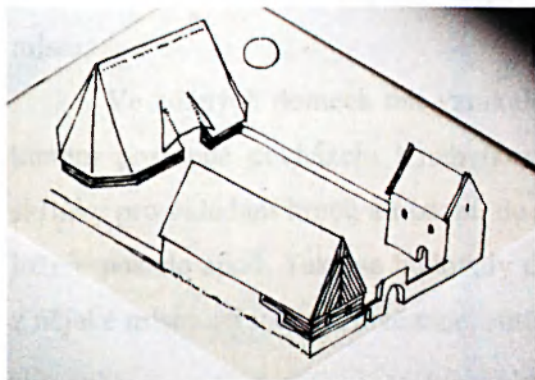
Užitkové budovy se na sebe připojovaly a tvořily tak dvory čtvercového či obdélníkového tvaru. Převažující typ domu, do kterého lze jihočeský zděný dům zařadit, se nazýval francký dvorec (obr. č. 25). Vedle něj ještě na tomto území existoval špýcharový dům se svým typickým dvorcem (obr. č. 26), ale rozhodně se jednalo o menší procento usedlostí. Rozdíl v jejich četnosti je patrný již na první pohled. Stačí se totiž projít po několika vesnicích na Písecku a výsledek je jasný – rozhodně hovoří pro francký typ. Jan Pešta má ve své *Encyklopedii českých vesnic (část II. Jižní Čechy)* mapku regionálních typů lidové architektury (obr. č. 27), z které vyplývá totéž. Stejně to viděl i Mencl, který na mnoha místech *Lidové architektury v Československu* zmiňuje větší četnost tohoto typu. Jen pro potvrzení uvádím: „*Dům v Čechách, nepřihlížíme-li k jinonárodním skupinám a oblastem, byl dvojího typu a původu. Jeho valná patřila slovanským kmenům, ...byla však gotickým způsobem upravena na principu „franckého“ dvorce, v němž se obytný dům spojuje se stájí a funkcionálně orientuje. Jeho dosti malá část, v jihozápadních Čechách, tvořila dům špýcharový, který patřil k podunajské kultuře, odporující gotizaci.*“³⁸ Poznámka o gotickém vlivu není sice tak explicitní, ale můžeme ji pochopit jako další argument o převaze franckého domu. V části Roubené stavby jsem uvedla, že na Písecko měla určitý vliv gotika, to tedy také ukazuje na

³⁷ srov. *Lidová architektura v Československu*. str. 524.

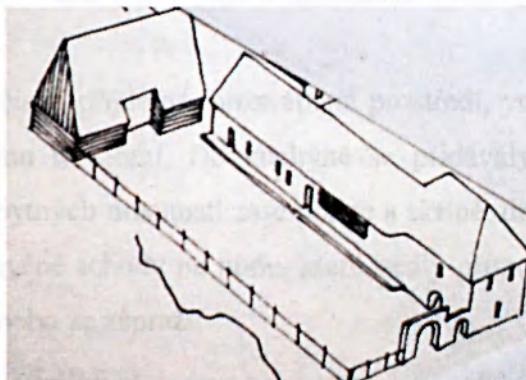
³⁸ *Lidová architektura v Československu*. str. 583.

pravděpodobnost rozvíjení franckého typu dvorce, jako další vlny vlivu na toto území. U franckého typu domu, respektive dvorce šlo tedy o úhlovou formu, kde: „*hospodářské budovy navazují v pravém úhlu na obytné stavení.*“³⁹ Do dvora, potažmo do celého hospodářského komplexu, se dalo vejít pouze vstupní branou, takže hospodářství bylo v podstatě uzavřenou jednotkou.

Obr. č. 25: Francký dům

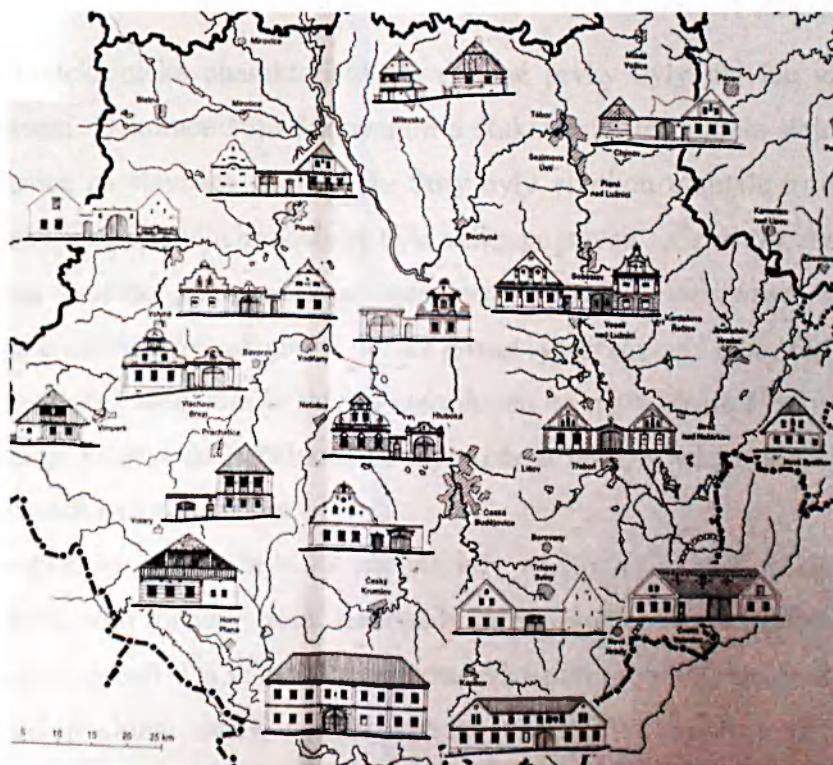

Obr. č. 26: Špýcharový dům

Zdroj: *Lidová architektura v Československu*. str. 572.

Obr. č. 27: Mapa regionálních typů zděné architektury v okolí Písku

Zdroj: *Encyklopedii českých vesnic (část II. Jižní Čechy)*. vnitřní desky.

³⁹ *Lidová architektura*. str. 237.

Postupem času s dispozičními, provozními a materiálovými změnami ustupovaly staré zažitě atributy roubenek. Černá kuchyně již nebyla černá, protože v domě vznikala nová okna (jejichž rozměry se postupně zvětšovaly) a otevřený oheň na vaření již nebyl potřebný, jelikož jej nahrazoval zděný, později železný, městský sporák. Dymníky byly vytlačeny opravdovými hliněnými komíny (spojenými s kamny), které odváděly kouř mimo dům. Oblíbené velké pece byly odstraněny, protože již neplnily zahřívací funkci a v obytné místnosti zabíraly místo.

Ve zděných domech tak vznikalo čisté, příjemné, prosvětlené prostředí, ve kterém postupně docházelo k nábytkovému rozšíření. Do kuchyně se přidávaly skříňky pro ukládání hrnců a nádobí, do obytných místností zase police a skříně, do ložnic postele apod. Také se budovaly dřevěné schody na půdu, které vedly přímo z nějaké místnosti v domě (světnice, síně) nebo ze zápraží.

2.3 Štíty

Architektonická charakteristika a zdobné prvky byly nejvíce viditelné na štítech stavení. Dekorace štítů malováním a štukováním totiž měla stejnou funkci, jako lomenice na stavbách roubených. Štíty byly vizitkou majitele a tudíž celého hospodářství, a tak po jejich výzdobě byla velká poptávka. „Čelní štít, kulisa kryjící typizovanou stavbu, jehož úlohou bylo pro budoucno uchovávat všechnu tu rozlišovací a akcentující schopnost, jež až dosud vytvářela celý dům. Od této chvíle se výtvarné umění venkovského mistra upínalo jen na tvary těchto širokých kulis.“⁴⁰ Podle štítu se dodnes dá (většinou) pouhým okem určit, v jakém stavebním stylu byla daná usedlost vybudována.

Je důležité zmínit, že v 19. století, kdy v jižních Čechách vznikaly krásně zdobené štíty, se o mnohé z nich zasloužily lidoví umělci, ve své době regionálně známí zedničtí mistři. Dá se říci, že zejména díky nim pronikaly do českých vesnic velké stavební slohy, avšak v modifikované verzi. Tito mistři totiž povětšinou vystudovali řemeslo v blízkých městech (Písek, Strakonice, Hluboká nad Vltavou či

⁴⁰ Lidová architektura v Československu. str. 524.

České Budějovice), kde shlédli honosné předlohy stavebních stylů. Po návratu na vesnici začali tvořit vlastní interpretaci městské předlohy, kterou aplikovali na stavby bohatších sedláků, jež jim dobře zaplatili. Tím vlastně vytvářeli unikátní ráz jihočeských vesnic. Vzhled vesnic ovlivnili i nepřímým způsobem, kterým byla předpokládaná snaha méně majetných hospodářů vyrovnat se těm bohatším. Když neměli finance na zaplacení zednického mistra, snažili se alespoň si po jejich vzoru sami upravit vlastní štít. To by totiž vysvětlovalo propastné rozdíly mezi některými usedlostmi (pocházejícími ze stejného období), spočívající v množství, složitosti, typu a způsobu vytvoření vzorů. I na Písecku působili někteří mistři. Nejznámější byl asi Jan Panovec, který vytvořil několik štítů například v Čížové, Vrcovicích a Krašovicích.⁴¹ Jaké štíty byly jeho vlastní prací a které pouze jejich kopiemi však dnes nelze s jistotou říct.

2.4 Stropy, krokrové soustavy, střechy

V 17. století začaly ustupovat klasické povalové stropy (viz. Roubené stavby) a byly nahrazovány modernějšími typy, které dovršily svůj vývoj právě v 19. století. Ve zděných staveních na Písecku se často používal zejména tzv. trámový strop s deskovými záklopy. Postup při stavbě zákloповého stropu byl následující: „*zákloповé desky byly zpravidla krátké, vždy jen mezi trámy, do nichž se pro jejich usazení vydlabával systém polodrážek. Horní zákloповé desky bývaly delší, někdy průběžné na celou délku místnosti, zpracováváné i úsporně s ohledem na to, že viditelná z nich byla zpravidla spodní líc mezi okraji spodních desek.*“⁴² Tento typ stropu se tedy od všech dosavadních odlišoval dvěma různými délkami použitých desek, které se přes sebe kladly tak, že ty delší – vrchní – byly částečně překrývány kratšími spodními deskami, a tak vytvářely plastický dojem. Nespornou výhodou tohoto stropu byla jeho pevnost, ke které přispívalo právě žlábkování. Postup vyhlubování náležitých žlábků na sousedících deskách, díky nimž do sebe lépe zapadaly a přispívaly tak k celkové stabilitě stropu, se doposud používal pouze při stavbě roubených stěn (respektive jejich rohových vazeb). Nejen pevnost, ale i

⁴¹ srov. *Lidová architektura v Československu*. str. 541.

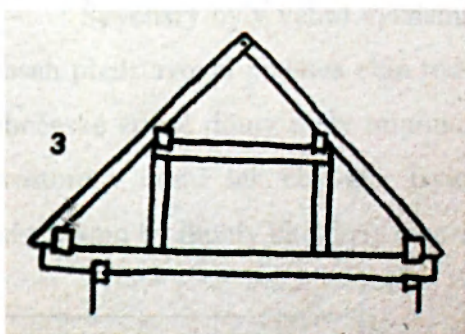
⁴² *Lidové stavby*. str. 89.

lepší protipožární vlastnosti byly výhodou těchto stropů, a to i přesto, že jejich konstrukce byla nadále dřevěná. Díky své členitosti totiž mohly být snadno omítány silnou vrstvou nehořlavého pokryvu, který na jejich povrchu dobře držel a neodpadával. Hliněná mazanina se nanášela na tyče, upevněné na stropních deskách, omotané slaměnými povřísky, na kterých se tak udržela silná izolační vrstva, která zabraňovala vzniku požárů. V této době se samozřejmě konstruovalo i mnoho jiných druhů stropů, ale ty nebyly pro Písecko tak zásadní.

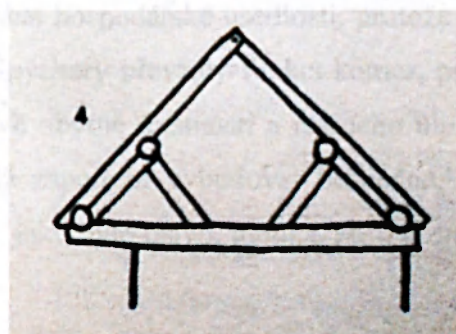
Také v celém 19. století se na stavbách vesnických usedlostí používaly ručně opracované dřevěné krokve, které byly známé z klasických roubených staveb. Právě ruční opracování krokví bylo zárukou jejich kvality a odolnosti. Jelikož však používané střešní krytiny byly čím dál těžší a samotné krokve by byly nadměru zatěžovány, začaly se vedle hambálku konstruovat další podpůrné soustavy, které by krokvím pomohly nést tíhu střechy. Jednalo se o tzv. stolice. Jejich vznik je datován do poloviny 19. století a stal se typickým znakem vesnických zděných staveb. Stolice se dají podle jejich tvaru a umístění rozdělit na stojaté (obr. č. 28a) a ležaté (obr. č. 28b). Stojaté stolice byly záležitostí klasicistních zděných staveb, vyskytovaly se většinou v párech a podpíraly opačné konce každého hambalku. Ležaté stolice naopak byly charakteristické pro selská barokní stavení. Taktéž většinou v párech podpíraly konce hambálků a skládaly se ze šikmo stojících sloupků, které byly přímo pod krokve. Těmito poměrně jednoduchými inovacemi se zajistila stabilita krokví, která byla nezbytná, aby unesla tíhu střechy, na kterou se kladly hmotnostně výraznější krytiny a původní podpěrné systémy by jejich váze neodolaly. Prostor pod střechou zděných stavení získal charakter půdy, čili dalšího úložného, postupem času i obytného, prostoru.

Obr. č. 28: Stolice

a) stojatá

b) ležatá

Zdroj: *Naše lidové stavby*, str. 87.

Střechy se také začaly pokrývat modernějšími materiály, jež lépe splňovaly požadavky, které zděná revoluce kladla na všechny části nových stavení. Potřeba lépe se chránit před vnějšími vlivy a menší hořlavost, se v plné míře vyžadovaly i na střeších. Lehké materiály se vyměňovaly za těžší, došky a šindele se nahrazovaly břidlicovými krytinami a střešními taškami. Zejména tašky byly revolucí v tomto oboru a ovlivnily celou budoucnost střešních krytin. Střešní taška se dá charakterizovat jako: „*plochá ohnivzdorná krytinová tvárnice (keramická, cementová, skleněná) obdélníkového tvaru.*“⁴³ Tato výměna krytin byla postupná a probíhala od počátku až do poloviny 19. století. Nadále se budovaly sedlové a polovalbové střechy. Čistý valbový typ se postupně přestal používat, zejména proto, že nenechával žádné místo pro štít (stejně jako kdysi pro lomenice). A vesnické obyvatelstvo na trendu zdobení štítů dosti lpělo.

Jako vždy se změny, týkající se stropů, krokví i střech, nejprve uplatňovaly na bohatších a urbanizovanějších územích.

Ve zděných stavbách také došlo k revoluci v oblasti podlahových krytin. V 18. a 19. století se konečně přešlo od dusané hlíny k pokládání fošnové (prkenné) podlahy. Jednoznačně šlo o změnu, která značně přispěla k větší kulturnosti bydlení. Hygienický standart v domech s používáním této podlahy sice stoupl, ale i přesto měla své nevýhody. Pokládané dřevo podléhalo hnilobě a mnohdy bývalo napadeno dřevokaznými houbami, takže bylo třeba jednotlivé fošny někdy obměňovat. Obrat nastal až o dost později, s vývojem izolačních a impregnačních nátěrů a laků.

2.5 Špýchar, chlévy a stáje, stodola

Špýchary byly velmi významnou částí hospodářské usedlosti, protože jejich obsah představoval majetek celé rodiny. Špýchary převzaly funkci komor, protože jihočeské zděné domy měly minimálně dvě obytné místnosti a reálného úložného prostoru v domě tak ubývalo. Bylo tudíž zapotřebí vybudovat bezpečné, suché místo, kam by mohly ukládány cenné věci, jako bylo osivo, mouka, zrní, potraviny,

⁴³ *Lidová architektura*. str. 229.

nářadí a sezónní textilie. Proto bývaly špýchary první stavbou v hospodářství, která se budovala zděná.

Špýchary se v 19. století stavěly jako samostatná budova, která měla věžovitý charakter a jejíž tradiční místo bylo: „*ve dvoře – při vjezdu naproti světnici.*“⁴⁴ Díky této konstrukci a umístění byly špýchary vidět i zvnějšku hospodářství. Se štítem obytné budovy a branou tvořily dominantu průčelí usedlosti, proto postupně získávaly reprezentativní charakter. Kladl se důraz na to, aby byly obílené a mnohdy se i zdobily (štukováním nebo malbou). Klasické půdorysy jihočeských špýcharů ukazují, že se jednalo o jednoduché, jednoprostorové útvary, které byly téměř vždy vertikálně vyvinuté (dvoupatrové) a většinou pokryté sedlovou střechou. Špýchar tedy vypadal jako strážní věž, ze které se hlídá bezpečnost celé usedlosti, to bylo však jen zdání a opak byl pravdou. Vysoký špýchar byl vidět z každé místnosti stavení, zejména ze světnice, a tak měl hospodář svůj majetek neustále na očích. Právě vysoká konstrukce, na kterou bylo ze všech stran vidět, měla odradit nevíтанé hosty – zloděje, aby z ní něco ukořistili. Pečlivost, s jakou byly špýchary stavěny, svědčí o tom, že to byla opravdu velice důležitá část hospodářství. Právě díky své pevnosti se dodnes, jako jediná původní část jihočeských zděných domů z tohoto období, mnohdy zachovaly pouze špýchary.

Dalšími zděnými stavbami, které od 19. století doplňují čtvercový půdorys dvora, jsou chlévy, koňské stáje a ovčírny. Jejich funkce je jasná, poskytovaly přístřeší chovaným zvířatům. Tyto jednoduché užitkové budovy se v pravém úhlu přistavovaly k hlavnímu obytnému domu a tvořily tak celé nové křídlo statku.

Zadní křídlo usedlosti tvořila zděná stodola, která uzavírala dvůr ze třetí strany a svou mohutností mu dominovala. Stodola si adoptovala původní trojmístný půdorys. Střední část byla tzv. mlat, v němž se ručně, pomocí cepů, mlátilo obilí. Bylo zde tedy zapotřebí pevného povrchu, na němž by se tato činnost dala vykonávat. Z tohoto důvodu se podlaha mlata vykládala hliněnými války a byla ubita do pevné rovné plochy. Dvě postranní části stodoly se v jižních Čechách nazývaly perna (jinde přístodolek či přístodůlek): „*tam se dávaly snopy obilí, když se přivezlo z pole, a tam také doschly. Po vymláčení se na totéž místo ukládala sláma a do přístěnku plevy. Na mlatě také stával vůz, fukar, řezačka na píci, bývala*

⁴⁴ *Naše lidové stavby*, str. 165.

*zde i síta, pytle, kosy, hrábě a řada dalšího nářadí.*⁴⁵ Ve větších hospodářských komplexech se k trojdílnému půdorysu přidával i díl čtvrtý, s vraty, který sloužil zejména jako kolna - prostor, otevřený do dvora, kam se odstavovaly vozy a větší dřevěné nářadí.

Vzájemné spojování těchto specificky užitkových budov bylo vrcholem jejich existence. V době roubení sice plnily své funkce, ale jejich značná vzdálenost od hlavního obytného stavení se ukázala jako velice nepraktická. V 19. století byly přistavovány k hlavní budově usedlosti, aby byly v blízkém dosahu a přispívaly tak k plynulosti práce v hospodářství.

Již je jasné, jakým způsobem se lidová architektura v okolí Písku vyvíjela. Víme, jak se postupně měnila lidová stavení, jejich konstrukce, půdorys, použité materiály apod. Nyní je vhodné tyto poznatky demonstrovat na konkrétních dochovaných stavbách, které nám dnes připomínají historický vývoj tohoto území a zástavby na něm. Proto k oběma následujícím kapitolám – Lidovému baroku a Klasicismu – přikládám konkrétní příklady vždy z jedné, namátkou vybrané, vesnice, v níž se zaměřuji na stavby, které dostatečně reprezentují charakteristiku nastíněnou v úvodní části obou kapitol. Rozborem ukázek také získáme reálnou představu o vzhledu pokryvu, který tyto zděné stavby tvořily a tvoří na území Písecka.

⁴⁵ *Naše lidové stavby*, str. 173.

3. SELSKÉ BAROKO

U jihočeských zděných domů z 19. století můžeme pozorovat vývoj dvou unikátních umělecko-architektonických směrů – selského baroka a lidového klasicismu. Oba jsou dodnes hojně zastoupeny v píseckých vesnicích. Jejich rozdíly spočívají v různorodosti stavebních a dekorativních prvků a exteriérové výzdobě štítů, fasády, oken apod. Selské baroko, které vzniklo na území jižních Čech, je celosvětově proslulé (například Holašovice, západně od Českých Budějovic, jsou zapsány v seznamu kulturních památek světového kulturního dědictví lidstva UNESCO). Barokní hospodářské usedlosti, zejména nachází-li se jich více na jednom místě, jsou v České republice prohlašovány vesnickými památkovými zónami lidové architektury a ze strany majitelů zde existuje zde silná tendence zachovávat je pro další generace. Mezi vesnice výrazněji ovlivněné barokem patří namátkou: Kostelec nad Vltavou, Oslov, Krašovice apod.

Obdiv k selskému baroku pramení z uměleckého pojetí architektury, které bylo na našich vesnicích novinkou. Roubené stavby byly konstruovány striktně z hlediska funkčnosti a jejich výzdoba (malování, vyřezávání apod.) byla druhotná, aplikovaná jen někde. Naproti tomu selský barok byl už konstrukčně zdobný (oblé tvary, štukové prvky) a jeho umělecká podstata se projevovala i na těch nejprostších stavbách. Malování na fasádách, které se v této míře nikdy předtím neobjevovalo, bylo jeho doprovodným uměleckým znakem. Jak je všeobecně známo, veškeré novinky, i v oblasti uměleckých směrů, se nejdříve uplatňovaly ve městech, až později dorazily na venkov k prostému obyvatelstvu. Selský barok jako samostatný umělecko-architektonický směr vznikl lidovou re-interpretací městské předlohy.

Vesnické umění bylo vždy velice specifické a vytvářelo se ve vlastním typickém rázu, ale to, co obyvatelé jižních Čech provedli s barokem, které do naší země přišlo mnohem později než na ostatní místa, bylo nevídané. Čeští lidé nepřijali umění, které svou složitostí a charakterem protiřečilo jejich myšlení a životnímu stylu: *„Prvky, jež lidové tvorbě začala tehdy dodávat městská společnost, byly pozdními produkty barokního slohu. Nejenže tematicky neodpovídaly vesnickému prostředí, ale i svou výtvarnou kvalitou, tím, jako byly vytvořeny, vyvěraly z docela jiné kultury, než byla lidová, z té, jejímž východiskem byla Itálie a ostatní tvořivé kraje na pobřeží Středozemního moře, kde navazovalo na antiku. I barok českého*

*zámku a města čerpal z motivické zásoby antické.*⁴⁶ Z těchto důvodů náš lid vytvořil zcela novou koncepci baroka, nyní nazývaného selské, lidové či rustikální.

Pro Písecko byly základním inspiračním centrem České Budějovice, které v sobě odrážely tvář Vídně. Tato světová, později česká městská barokní tvorba byla založena na principu plastičnosti. Vzory a tvary se konstruovaly ve vztazích, měly jasně definovanou nadřazenost a podřazenost, které měly být pozorovatelem opticky vnímány. Náš lid však nechtěl tyto zásady přijmout do své vlastní tvorby a do značné míry je rozboural. Začal houževnatý proces, kdy si čeští lidoví umělci stanovovali vlastní zásady. Navázali na středověké umění, kdy byl každý předmět výzdoby chápán jako individuální a nezávislý na ostatních. Zaniklo tedy vztahové chápání umění, veškeré zdobné prvky byly brány jako jednoznačné, samostatně existující a bylo tomu tak i s používanými vzory. Městské barokní vzory, které byly pro vesnický lid nepochopitelné nebo nepřijatelné, se začaly překládat do domácích potřeb na středověký základ, kdy umělecké prvky byly jednoduché a samostatné. Pro náš lid byly nepoužitelné vzory zobrazující mořské lastury, amfory, akantové listy či volutové hlavice. *„Nebylo divu, že na okraji této pozdně barokové a klasicistní činnosti a jako odraz tvorby v městech samých, vyrůstala na české vesnici tvorba neméně široká, jež v necelých 40 letech, 1830-70, vtiskla jižním Čechám docela jiný ráz, než jaký měly doposud. Překvapuje svou intenzitou, tvarovým bohatstvím, nepoučenou naivitou i srdečným lidovým půvabem.*⁴⁷

Vesnice a domy v nich budily pozornost, a to zejména díky oble tvarovaným a zdobeným štítům (někdy i branám a špýcharům). Zaoblené tvary a výrazné křivky byly poznávacím znamením barokní lidové architektury. K výzdobě se používal štuk, který plasticky vynikal a dával vzniknout prostorovým volutám a dalším zdobným prvkům. Štuk byl: *„směs vápna a jemného písku, cihelného a kamenného prachu, někdy též sádry s vodou.*⁴⁸ Barevné malování na štítech bylo dalším výrazným atributem barokních staveb. Malovalo se nejen na obílenou plochu štítu, ale i na štukem vytvořené ornamenty, aby vynikly. Používaly se základní pestré barvy jako byla zelená, červená, žlutá apod. Mezi nejčastěji zobrazované ornamenty patřily: *„srdíčka, čtyřlístky, květiny, květináče, stromečky aj.; častý je i náboženský*

⁴⁶ *Lidová architektura v Československu.* str. 525.

⁴⁷ *Lidová architektura v Československu.* str. 526.

⁴⁸ *Lidová architektura.* str. 228.

*námět (kříž, monstrance aj.).*⁴⁹ Dalšími prvky, které vykazovalo mnoho vesnických barokních staveb, byly pilastry a voluty v různých kombinacích a provedeních. Někdy se používala i slepá balustráda, která ovšem byla typičtější pro klasicistní stavení. Mohlo se zdát, že lidové baroko používalo pouze omezenou paletu prvků a tvarů, což byla sice pravda, ale vynalézavost jihočeských umělců neznala mezí, a tak byl každý štít originální. Bylo zvykem na štít umělecky napsat (nebo vyštukovat) rok, ve kterém stavení vzniklo nebo bylo rekonstruováno.

Aby chápání selského baroka bylo ucelené, je třeba jej doplnit názornými ukázkami. V tomto nám pomůže vesnice Krašovice a její barokizující stavení, zejména jejich štíty, protože ty jsou esenciální součástí selského baroka.

3.1 Krašovice

- kraj Jihočeský, okres Písek, obec Čížová

- poloha: 5 km severozápadně od Písku

Krašovice byly v roce 1995 prohlášeny památkovou zónou lidové architektury. Můžeme zde najít usedlosti: „s barokizujícími štíty či historismem ovlivněnými štíty s klenutými branami.“⁵⁰ V Krašovicích byla primární zástavba situovaná na návsi kolem rybníka (Krašovický rybník), který tvoří její střed. Jako všude jinde byla původní zástavba dřevěná, respektive roubená. Ve velkém se zde začalo přestavovat a přezdívat v 50. a 60. letech 19. století.⁵¹ Krašovice jsou zajímavé i pestrou paletou zdobných prvků, která se na štítech používaly.

Při vjezdu do vesnice se pohled jako první zastaví na velkém barokním zděném stavení č.p. 11 (obr. č. 29), pocházejícím z poloviny 19. století. Původně se jednalo o francký typ dvorce, majitel však uvnitř dvora udělal poměrně velké změny, modifikující půdorys domu a z půdy bylo vytvořeno druhé obytné patro. Nicméně venkovní vzhled je udržován v původní podobě. Typ střechy kryjící stavení je sedlový.

⁴⁹ *Naše lidové stavby*, str. 131.

⁵⁰ *Atlas památek II.* str. 513.

⁵¹ srov. *Encyklopedie českých vesnic (Jižní Čechy)*, str. 220.

Obr. č. 29: Stavení č.p. 11

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Štít obytného stavení je barokně tvarovaný, zakončený půlkruhovým obloukem a podélně členěný velkými pilastry. V jeho nejvyšší části je štukem vytvořený motiv čtyřlístku (obr. č. 30), jeden z typických přírodních ornamentů používaných na barokních staveních. Typická jsou i nízká okna se členitými dřevěnými rámy v prvním patře domu.

Obr. č. 30: Štít stavení č.p. 11

Zdroj: Zdroj: vlastní fotodokumentace

Průčelí domu dále tvoří masivní půlkruhově klenutá brána, s malou postranní brankou která sloužila (a slouží) pro vstup obyvatel usedlosti na dvůr. Proklouznout touto postranní brankou bylo mnohem pohodlnější než otevírat a znovu zavírat těžká vrata velké brány. Další malá vrátka vedou na předzahrádku.

Naproti obytné části domu stojí dvoupatrový, poměrně velký, zděný špýchar, který pochází z přibližně stejné doby jako hlavní budova. Štít špýcharu je hladký, poměrně jednoduchý s patrnými větracími otvory. Nalezneme zde však jeden výrazný prvek, a to nábožensky laděnou sošku ve výklenku, který je kolem dokola obmalovaný dalšími přírodními motivy (obr. č. 31).

Obr. č. 31: Špýchar č.p. 11

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Dalším výrazným barokním stavením je č.p. 17 (obr. č. 32), taktéž pocházející přibližně z poloviny 19. století. Zaměříme se však na jeho štít (obr. č. 33), který je krásnou ukázkou selského baroka – bohatě tvarovaný, zakončený půlkruhem, s velmi bohatou štukovou výzdobu. V nejvyšší části štítu nalezneme populární plastický motiv vycházejícího slunce, který byl vesnickým lidem tolik oblíbený. V jeho spodní části je zastoupen další charakteristický barokní prvek – voluty, do kterých se stáčejí křídla štítu. Štít je vertikálně členěn dvěma pilastry a horizontálně několika římsami. V půdní části můžeme pozorovat velice netradiční větrací otvory. Jejich netradičnost spočívá v tvarové bohatosti, která rozhodně nebyla tak častá, většinou totiž šlo pouze o jednoduché tvary (kruhy, půlměsíce, čtverce, obdélníky).

Obr. č. 32: Stavení č.p. 17

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Obr. č. 33: Štít stavení č.p. 17

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Velkou zajímavostí, kterou na tomto štítě můžeme vypožorovat je, soudě dle použitých tvarů, inspirace klasicismem. Tento fakt je patrný z plasticky vytvořených čtvercových prvků uprostřed štítu i z trojúhelníkového tvaru umístěném nad vystouplou římsou, oddělující půdní a obytné patro. Slepá balustráda na spodu štítu, která je sice vytvořena malbou (ne plasticky), je také spíše příznačnější pro klasicistní zděná stavení.

Po bližším prozkoumání všech atributů štítů můžeme předpokládat, že se jednalo o štít vytvořený jedním z mistrů řemeslníků (možná šlo právě o Jana Panovce). Takto složité a různorodé barokní prvky byly s velkou určitostí vytvořeny vyučeným odborníkem, který měl široké inspirační zdroje, o čemž svědčí i příměsi klasicistního slohu.

Poslední stavení dokreslující pohled na selské baroko v Krašovicích je č.p. 8 (obr. č. 34). Jedná se rozlehlý zděný dům s franckým dvorcem a sedlovou střechou. Zajímavé na něm je, že se na jeho fasádě spojují všechny výše zmíněné prvky – barokní, lidové, přírodní, náboženské a do jisté míry i klasicistní.

Obr. č. 34: Stavení č.p. 8

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Štítů špýcharu i obytného domu jsou si nápadně podobné. Oba jsou jednouše tvarované, zakončené půlkruhovým tvarem, jemuž dominuje motiv půlsunce (tj. vycházejícího slunce). Ve středu slunce najdeme větrací otvor, který doplňují další dva (u obou budov rozdílná velikost), u špýcharu jeden ještě v prvním patře. Dále jsou oba štítů horizontálně rozděleny římsou a jejich spodní patro je po stranách lemováno pilastry. Je zde patrná i inspirace klasicismem, a to v geometricky jednoduchých čtvercových tvarech vystupujících do popředí.

Střed průčelí tvoří masivní klenutá brána s dřevěnými vraty. Po stranách brány najdeme ve zdi výklenky, které jsou vyplněné soškami s náboženskými postavami Panny Marie a Ježíše Krista (obr. č. 35).

Obr. č. 35: Detail brány č.p.8

Zdroj: vlastní fotodokumentace

4. LIDOVÝ KLASICISMUS

V první polovině 19. století na Písecku vedle barokních domů vznikaly i lidově klasicistní stavení. Rozšířené přesvědčení, že na tomto území drtivě převažovalo selské baroko, nebo že bylo nejdůležitějším architektonickým stylem, je mylné. Vesnice v okolí města Písku jsou klasicismem poznamenané stejně hojně jako selským barokem: „*pro celý region je typická především klasicistní architektura, která dodnes velmi výrazně určuje vzhled celých vesnic mezi Příbramí na severu a Pískem na jihu...Nejnáročnější podoby nabývá lidová klasicistní architektura v klínu na soutoku Vltavy a Otavy a v nejbližším okolí Písku.*“⁵² Na důležitosti klasicistní zděné zástavby v této oblasti se shodují i ostatní autoři: „*Písecko bylo zasaženo nástupem zděné stavební produkce zhruba o 30 let později než jižněji leží jádrová oblast vodňanská a hlubocká. Nepřejímá již proto tak výrazně barokní tvarosloví, které tam lze sledovat, ale celou svou mluvou více napovídá klasicizujícímu pojetí.*“⁵³ Klasicistní stavby nalezneme ve všech vesnicích na Písecku. Pouze namátkou uvádím: Krsice, Putim, Smrkovice, Vladyčín atd.

Vesnická stavení podléhající klasicistnímu architektonickému vlivu však nebyla, na rozdíl od barokních, tak dech beroucí a pompézní. Nikdo jim nemohl vyčítat divokost a přeplácانost, která mohla být v některých případech vytýkána právě selskému baroku. Klasicistní stavby rozpoznáme podle jednoduchých elegantních tvarů. Jejich výzdoba se zakládala na ozdobné štukové technice, která však byla velmi jemná a na dnešní vesnici působí přirozeně a klidně. Klasicistní zdobné prvky byly vytvářeny zejména na štítě stavení, na hlavní bráně a špýcharu. Požadavek střídmosti a střízlivosti způsobil, že malování po fasádách, tak typické pro selské baroko, na klasicistních zděných stavbách zaniklo.

I vesnické stavby tohoto uměleckého stylu se opírali o celkovou filozofii klasicistního myšlení, která pramenila z racionality a střídmosti. Tato filozofie čerpala z antiky, považovala ji za období stavitelské dokonalosti a vzor absolutní krásy. Její pojetí však bylo naprosto odlišné od ostatních uměleckých směrů, které se antikou také nechaly inspirovat. Klasicismus totiž odmítl afektovanou přehnanost oslavy antické dovednosti a prosazoval objektivní a racionální interpretaci. Šlo tedy

⁵² *Encyklopedie českých vesnic (Jižní Čechy)*. str. 18.

⁵³ *Jihočeská lidová architektura*. str. 195.

o ukázněné, zjednodušené antické ideály, které měly jasnou funkčnost. Totéž platí i o klasicismu používaném na našich vesnicích: „*estetika jednoduchých antických tvarů a jejich pevný řád byl kladen proti okázalosti a nestřídmosti architektonických a výtvarných projevů šlechty.*“⁵⁴

Klasicistní zděné domy charakterizuje nekomplikovaný styl, který svou prostou a nezamýšlenou elegancí mnohdy předčil intencionální zdobnost jiných stylů. Při konstrukci klasicistních vesnických domů byla primárním prvkem souměrnost a jednoduchost. I štíty se konstruovaly buď pouze jemně vyřezávané nebo zcela nečlenité. Vesničtí stavitelé a umělci nepoužívali všechny klasicistní prvky, které byly k vidění ve městech (stejně jako u selského baroka), ale zúžily jejich množství na minimum a modifikovali je tak, aby zapadaly do prostšího vesnického prostředí. Například antické sloupy, sochy a vázy byly zcela vypuštěny.

Klasicistní stavení mívala polovalbové i sedlové střechy a jednoduché křídlové štíty s větracími okénky v různých tvarech. Obrisy štítů měly jednoduchý tvar bez extrémního stupňovitého vyřezávání a použité ornamenty byly prosté geometrické tvary (čtverce, obdélníky, trojúhelníky apod.). Charakteristickým zdobným prvkem, který se na ně aplikoval, byla balustráda, tj. zdobené zábradlí složené ze sloupků nebo kuželek. Pro celé jižní Čechy byla nejcharakterističtější typem tzv. slepá balustráda: „*V jihočeské lidové architektuře někdy balustrádu napodobuje jako plošný štukový vlys při patě štítu.*“⁵⁵ Dalším oblíbeným prvkem byl pilastr, svislý dekorativní článek, mírně vystupující ze stěny, zpravidla opatřený hlavicí a patkou. Populárním se stal také stlačený oblouk nad okny a výklenky a plastické ratolesti. U klasicistních staveb bylo časté rozdělení obytné a půdní části vystouplou římsou.

Pro názornou ukázkou všeho, co jsme se o klasicistních stavbách dozvěděli, použijeme část zástavby v osadě Budičovice. Tři nejvýraznější zastupitele klasicismu podrobíme rozboru.

⁵⁴ *Tisíciletý vývoj architektury.* str. 216.

⁵⁵ *Encyklopedie českých vesnic.* str. 573.

4.1 Budičovice

- kraj jihočeský, okres Písek, obec Skály
- poloha: 5 km severozápadně od Protivína

Budičovice jsou vesničkou spadající pod sousední obec Skály. Tato malá osada se může pyšnit: „*usedlostmi ve stylu rustikálního baroku a klasicismu.*“⁵⁶ Některé z nich dokonce pocházejí dokonce z první poloviny 19. století. Od roku 1995 jsou Budičovice vesnickou památkovou zónou lidové architektury. V nynější době se zde používá nový systém číslování domů, který je společný pro Budičovice i Skály. Skládá se z vyšších čísel popisných než ten původní. Ale ani starší číselná řada není zcela zapomenutá, protože pod nižšími čísly jsou tato stavení evidována v původních katastrech, dokumentech, publikacích, zprávách památkářů apod. Některé ze staveb si dokonce uchovaly staré číslo popisné (vytvořené malbou či štukem) přímo na fasádě.

Nejstarší a zároveň nejvíce impresivní Budičovická zástavba klasicistního charakteru je soustředěna kolem obdélníkové návsi. Jde zejména o tři rozlehlé hospodářské usedlosti na levém křídle a jednu na opačné straně návsi.

Mezi nejvýraznější stavby v Budičovické osadě patří areál zemědělské usedlosti, dle starého systému číslování č.p. 1, nově pak Skály č.p. 67 (obr. č. 36). Toto zachované klasicistní stavení údajně pochází ze 40. let 19. století. Nicméně mezi okny najdeme vyštukovaný letopočet 1902, který s největší pravděpodobností datuje provedenou rekonstrukci.

Obr. č. 36: Stavení č.p. 1/Skály 67

Zdroj: vlastní fotodokumentace

⁵⁶ *Atlas památek I.* str. 97.

Na první pohled je nejimpozantnější průčelí domu, které tvoří štít obytného domu, brána s brankou (a zídka). Na štítu domu můžeme vyzorovat charakteristické klasicistní znaky: nečlenitost štítu, plastický půloblouk nad nízkými okny a vystouplá římsa pod nimi. Dále zejména pilastry (jasně odkazující na inspiraci antikou), které lemují strany obytného domu a brány, nalezneme i na štítu.

Průčelí dominuje půlkruhově klenutá brána s masivními dřevěnými půlenými vraty, která je na vrchu zakončena elegantním tvarovaným klasicistním štítem (nástavcem), navíc horizontálně členěným. V jeho spodní části nalezneme dva zmenšené pilastry s plastickými hlavicemi, v horní části štítu štukem vytvořenou siluetu anděla. Nad postranní vstupní brankou si můžeme všimnout vyštukovaného čísla popisného (obr. č. 37), které je původní. Malá brána má nad sebou nejen číslo popisné, ale i trojúhelníkový ozdobný nástavec (jednoduchý geometrický tvar), typický pro klasicismus.

Obr. č. 37: Detail branky č.p. 1/Skály 67

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Chybí zde však špýchar, po kterém tu dnes nejsou žádné stopy. Je možné, že zde nikdy nevznikl a pro ukládání krmiv, osiva, úrody apod. sloužila půda nebo vyhrazená část stodoly. O tom lze ale pochybovat, vzhledem k velikosti hospodářství, šlo o prosperující statek s velkou předpokládanou potřebou uskladňovacího prostoru. Proto je možné, že byl prostě špýchar někdy v průběhu 20. století zbourán.

Typ střechy, která stavení pokrývá je sedlový. Dvůr a všechny jeho části (obytný dům, brána, chlévy, stodola) jsou dodnes poměrně citlivě zachovány (obr. č. 38) a je jim věnována pozornost. Chlévy byly vybudovány, jako součást obytného domu (respektive se připojují k původním trojdílnému půdorysu), z neomítaného kamenného zdiva, doplněného nepálenými cihlami, které zpevňují nároží, okna a dveře. Použitý materiál se shoduje s datací vzniku této usedlosti (viz. výše). Jak bylo zmíněno v kapitole Materiál, cihly doplňující kámen jsou totiž typické právě pro první polovinu 19. století.

Obr. č. 38: Část dvora č.p.1/ Skály 67

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Je třeba dodat, že tato usedlost, i přes její nezanedbatelné rozměry, je udržována v perfektním stavu. Veškeré rekonstrukce a obnovy proběhly smysluplně, v souladu s původním charakterem stavby.

Totéž se dá říci o sousedním domě č.p. 2, dnes Skály 109, který také patří mezi výstavní ukázky klasicistní architektury (obr. č. 39). Toto stavení je typ uzavřeného franckého dvorce (ve dvoře se dochovala původní stodola a kolny), pocházející z roku 1853. Letopočet se nachází ve štítu hlavní budovy a je opět prací štukatéřskou. Mezi okny tohoto stavení nalezneme umělecky namalované číslo popisné, které je vsazené do jakéhosi rámečku, jenž je vyzdoben malovanými ornamenty, připomínajícími pučící květinu (obr. č. 40). Dalším rozdílem od předchozího stavení je polovalbová střecha, která stavení pokrývá.

Obr. č. 39: Stavení č.p. 2/Skály 109

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Obr. č. 40: Detail č.p. 2/ Skály 109

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Pro jihočeské zděné domy z 19. století je typické, že obytné bylo pouze první patro a prostor pod střechou sloužil jako půda, čili další odkládací plocha. Na půdě tohoto stavení se dochovaly větrací otvory, které svědčí o tom, že se i zde něco ukládalo. Štítu dále dominuje jedna zvláštnost, která potvrzuje předchozí myšlenku. Jde o otvor připomínající malá vrátka, který sloužil jako vstup na půdu, kterým se s největší pravděpodobností vkládaly věci dovnitř. Můžeme se proto domnívat, že se v tomto stavení hned ze začátku nevyvinuly schody na půdu přímo zevnitř domu nebo ze zápraží, jako přístup sloužil právě tento otvor. Další typické

klasicistní znaky ve štítu jsou: římsy oddělující půdň a obytnou část a jednoduché, ze do prostoru vystupující čtvercové tvary.

Na opačné straně průčelí se dochoval dvoupatrový špýchar s trojúhelníkovým hladkým štítem. Jeho původní zdobení, pokud nějaké bylo, se nedochovalo. Jsou zde ale patrné šterbinovité otvory jednoduchých tvarů, které opět sloužily k větrání uskladněného materiálu. Malá postranní vrátka opět zdobí jednoduchý trojúhelníkový nástavec. Méně charakteristická jsou však neklenutá hlavní vrata.

Průčelí hospodářské usedlosti č.p.3/Skály č.p.110 zdobí štíty s krásným, v této obci asi nejbohatším, zdobením (obr. č. 41). Opět se jedná o typ franckého dvorce se stodolou v zadní části. Všechna stavení v tomto hospodářství pokrývá sedlová střecha. Za povšimnutí určitě stojí právě střídání sedlové a polovalbové střechy na těchto sousedících staveních. I přesto, že stavení byla vybudována v přibližně stejné době, ve stejném stylu, jejich střechy nejsou stejného typu. Z toho je vidět, že se oba tyto druhy (sedlový a polovalbový) na Písecku užívaly přibližně stejně hojně.

Obr. č.41: Stavení č.p. 3/Skály 110

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Původní číslo popisné se na fasádě tohoto domu však nedochovalo. Nicméně se dochoval unikátní štukovaný letopočet na štítu mezi půdňmi průduchy, a to 1837. Datace je i na nástavci brány, ovšem rozdílná – 1834. Tento fakt je poměrně zarážející, jelikož by se dalo předpokládat, že jako první se dokončí stavba a výzdoba hlavního domu, až potom přijde na řadu úprava brány. Nezbyvá, než

akceptovat opačnou myšlenku, brána přece jen uzavírala celou usedlost, chránila ji, a proto se asi dokončovala nejdříve. Dnes se však již úplnou pravdu nedozvíme.

U dvou předchozích hospodářství jsme zdobený štít viděli pouze na obytné budově a bráně, zde jej však můžeme konečně zaregistrovat i na špýcharu. Stejným prvkem všech třech štítů (resp. dvou štítů a nástavce brány) je tvarová bohatost, horizontální rozdělení římsami a výrazné plastické zdobení. Všechny tři jsou také po bočních stranách lemované pilastry.

Štít stavení je rozdělený na dvě části, v té horní nalezneme plastická křídla, ve spodní části štítu jsou dochované větrací otvory a mezi nimi letopočet (obr. č. 42). Nízká okna jsou podobně jako u domu č.p. 1 zasazena do zvlněných římsiček. V hlavním stavení se evidentně k bydlení používalo pouze první patro. Dnes je však druhé podlaží, stejně jako původní chlévy, předěláno na obytnou část domu, což narušilo původní celosedlovou střechu.

Obr. č. 42: Štít stavení č.p.3/ Skály 110

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Vrchol nástavce půlkruhově klenuté brány zdobí ornament, který může být interpretován různými způsoby, například jako rostlina (obr. č. 43). Pozoruhodným detailem je malá podkova, která je nad branou zavěšená. Doopravdy tomu ale tak není a zdání zavěšení vzniká díky plastické výraznosti štuku a barvy. Velká brána má vedle sebe malou branku, která je dnes však bez výzdoby.

Obr. č. 43: Nástavec brány č.p. 3/Skály 110

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Při bližším ohledání velkého špýcharu zjistíme, že podstatně zdobnější než předchozí dvě části průčelí. Toto může být z důvodu, že se špýchar zdobil (stavěl) v jiném období, než dům a brána, nebo to bylo provedeno jiným zednickým mistrem. V obou patrech tohoto špýcharu nalezneme páry větracích otvorů. Mezi těmi vyššími najdeme opět motiv jakési popínavé či pučící rostliny, obklopující samotný květ (obr. č. 44). Na vrcholu štítu jsou štukem vytvořené okvětní lístky. Přírodou inspirované motivy jsou velice typické pro lidovou architekturu.

Obr. č. 44: Štít špýcharu č.p.3/Skály110

Zdroj: vlastní fotodokumentace

ZÁVĚR

Práce zkoumala vývoj zemědělských usedlostí, jako jednoho z prvků lidové architektury, na území dnešního okresu Písek. Bylo zde popsáno období 14. až 19. století, ve kterém došlo k postupnému přechodu od roubených staveb ke zděným. Byly rozebrány konstrukční a půdorysové charakteristiky, nejen hlavního, ale i ostatních částí hospodářského areálu. Došlo tak k vytyčení hlavních konstrukčních a půdorysových tendencí, které byly typické pro toto území. Důležitým prvkem byla vnější výzdoba stavení, jež byla typická pro veškerá vývojová stádia usedlostí a rozvíjela se zejména na šítech, které byly reprezentativní částí hospodářství. Podle charakteru zdobení můžeme určit stáří objektu, příslušnost majitele k určité sociální vrstvě i architektonický styl, kterým se stavba hospodářství nechala inspirovat. Selské baroko i lidově pojatý klasicismus tvoří dodnes velkou část vesnické zástavby na píseckém území. Roubenky již nejsou tak častým jevem, přesto místy nalezneme i pozůstatky této zástavby. Toto vše nám potvrdily osady Budičovice, Krašovice a Varvažov.

Snaha datovat rozebírané jevy je všeobecně rozšířená, její výsledek však nikdy není natolik přesný, aby do něj všechna stavení určitého typu či dispozice zapadla. Často ani datace pokrývající dvě či více století, nepojme veškeré stavby daného slohu. Určování hranic, ve kterých se určitý styl rozvíjel, operuje s majoritním počtem budovaných staveb, ale nechává velký prostor pro výjimky. Proto mnohdy nalézáme stavení pocházející z úplně jiné doby, než o které vypovídají jejich prvky. V této práci jsem se odvolávala na datace vytvořené odborníky v oboru, zejména pak na Mencla a Škabradu.

Problém, který zpočátku ohrožoval vznik práce, tkvěl v absenci monografií, které by se zabývaly lidovou architekturou výhradně na Písecku. Zvolila jsem proto monografie zabývající se širším regionem jižních Čech. Doplnění poznatků vychází i z prací o lidové architektuře jako takové, které se v menším rozsahu věnují i tomuto území. Syntézou všech zdrojů vznikla poměrně ucelená představa o vývoji a vzhledu lidové architektury na Písecku.

Sama jsem navštívila několik vesnic z důvodu ověření faktických poznatků a pořízení fotodokumentace. Pro lepší pochopení a ucelenou představu jsem provedla rozbor několika dochovaných staveb, pocházejících z různých období, na kterých

jsem demonstrovala teoretické poznatky a vyzvedla charakteristické rysy. Můj rozbor se však musel omezit na vnější, zřejmé prvky, jelikož nynější majitelé usedlostí z pochopitelných důvodů chrání svá obydlí a soukromí.

ČADKA, J. *Česká lidová architektura (prvky a úpravy)*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-247-2252-3.

KUČERA, E. *Malá architektura České republiky I/N*. 1. vyd. Praha: Basot, 2002. ISBN 80-902123-81-8.

KUČERA, E. *Malá architektura České republiky D/Ž*. 1. vyd. Praha: Basot, 2002. ISBN 80-902123-41-4.

LANGR, J., VARTKA, J. *Osada lidové staroby*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1983.

MRNČEK, V. *Lidová architektura v Československu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1960.

PESTA, J. *Encyklopedie českých vesnic, Díl II. Jitní Čechy*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-237-1449-1.

PETRÁČEK, J. *Dějiny lidové kultury I (1)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

PETRAK, J. *Dějiny lidové kultury II (1)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-083-8.

PROCHÁZEKA, L. Kresby a dokumentace Václava Šebelky. *Zprávy památkové péče* 2007, roč. 67, č. 4, s. 335-336. ISSN 1210-5538.

STANKOVÁ, J., PEČÁK, J. *Tradiční vývoj architektury*. 3. vyd. Praha: SNTL, 1989. ISBN 80-01-00734-4.

SKAHRADA, J. *Lidové staroby (architektura českého venkova)*. 1. vyd. Praha: Argo, 1991. ISBN 80-7201-4081-3.

VUČEK, S., SKAHRADA, J. *Jihoceská lidová architektura*. 1. vyd. České Budějovice: Phobos, nakladatelství, 1986.

Kolektiv autorů. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, sv. 1/1/1 A - B*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.

POUŽITÁ LITERATURA

FROLEC, V.; VAŘEKA, J. *Lidová architektura (Encyklopedie)*. 1. vyd. Praha : SNTL, 1983.

HÁJEK, V., a kol. *Lidová stavení (Opravy a úpravy)*. 1. vyd. Praha : Grada, 2001. ISBN 80-247-9054-8.

KUČA, K. *Atlas památek, Česká republika A/N*. 1. vyd. Praha : Baset, 2002. ISBN 80-86223-41-8.

KUČA, K. *Atlas památek, Česká republika O/Ž*. 1. vyd. Praha : Baset, 2002. ISBN 80-86223-42-6.

LANGER, J.; VAŘEKA, J. *Naše lidové stavby*. 1. vyd. Praha : Albatros, 1983.

MENCL, V. *Lidová architektura v Československu*. 1. vyd. Praha : Academia, 1980.

PEŠTA, J. *Encyklopedie českých vesnic, Díl II. Jižní Čechy*. 1. vyd. Praha : Libri, 2004. ISBN 80-7277-149-3.

PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I (1)*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury II (1)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-085-8.

PROCHÁZKA, L. *Kresebná dokumentace Václava Šebeleho. Zprávy památkové péče, 2007, roč. 67, č. 4, s. 335 - 336. ISSN 1210-5538.*

STAŇKOVÁ, J.; PECHAR, J. *Tisíciletý vývoj architektury*. 3. vyd. Praha : SNTL, 1989. ISBN 80-03-00073-4.

ŠKABRADA, J. *Lidové stavby (Architektura českého venkova)*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-082-5.

VODĚRA, S.; ŠKABRADA J. *Jihočeská lidová architektura*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeské nakladatelství, 1986.

Kolektiv autorů. *Lidová kultura : Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, věcná část A – N*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.

Kolektiv autorů. *Lidová kultura : Národopisní encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, věcná část O – Ž*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1713-8.

Mapa památek okresu Písek. Písek : Okresní úřad Písek, 1994.

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with folk architecture in the district of Písek. The period from the 14th till the 19th century is described because some major changes occurred at that time, especially the progress from timbered buildings to brick ones. The gradual development of constructions, layouts and materials is being examined and therefore the main technical tendencies, typical for this area, are recognized. The thesis is also filled with the external public decoration which was characteristic for each stage of development. Concrete examples are introduced and analysed for further understanding. Finally, the thesis provides description of the contemporary situation of folk architecture in Písek and its surroundings. The primary resources are the higher degree work publications concerning architecture as such, treatises dealing with South Bohemia and own research work.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem lidové architektury na území dnešního okresu Písek v období 14. až 19. století, kdy docházelo k postupnému přechodu od staveb roubených ke stavbám zděným. Zkoumány jsou zejména vývojové změny konstrukční, půdorysné a materiálové, které charakterizují hlavní stavební tendence typické pro toto území. Práce se dále zaměřuje na vnější štítovou výzdobu stavení, která byla důležitou součástí všech vývojových stádií. Pro lepší celkové porozumění dané problematiky jsou jednotlivé prvky zkoumané architektury demonstrovány na konkrétních případech. Práce také v neposlední řadě popisuje současný stav v oblasti lidové architektury na Písecku. Jako primární zdroje sloužily zejména knihy o architektuře jako takové, dále pak monografie týkající se Jihočeského kraje a také vlastní výzkum.

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with folk architecture in the district of Písek. The period from the 14th till the 19th century is described because some major changes occurred at that time, especially the progress from timbered buildings to brick ones. The gradual development of constructions, layouts and materials is being examined and therefore the main tectonic tendencies, typical for this area, are recognized. The thesis is also deals with the external gable decoration which was characteristic for each stage of development. Concrete examples are introduced and analysed for further understanding. Finally, the thesis provides description of the contemporary condition of folk architecture in Písek and its surroundings. The primary resources for this bachelor thesis were publications concerning architecture as such, treatises dealing with South Bohemia and own research work.